

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

Att studera välbefinnande – om mänskliga egenskaper och samhälleliga villkor

En idéanalys av forskningsfältet som studerar välbefinnande i relation till åldrande

Examensarbete för kandidat i sociologi 15 hp

Namn: Carl Wilén

Handledare: Daniel Seldén

Maj 2011

Abstract

Titel: Att studera välbefinnande – om mänskliga egenskaper och samhällsliga villkor. En idéanalys av forskningsfältet som studerar välbefinnande i relation till åldrande

Författare: Carl Wilén

Handledare: Daniel Seldén

Examinator: Mark Elam

Typ av arbete: Examensarbete för kandidat i sociologi 15 hp

Tidpunkt: Maj 2011

Antal tecken inkl. blanksteg: 66 334

Syfte och forskningsfrågor: *För det första* är avsikten att genomföra en idéanalys av definitioner och användning av begreppet välbefinnande inom den tillämpade forskningen som studerar välbefinnande bland äldre. Denna analys möjliggör en undersökning av vilka antaganden som måste göras för att en viss definition och användning av begreppet ska vara möjlig, samt vilka konsekvenser detta får för en fruktbar förståelse och förklaring av fenomenet välbefinnande. *För det andra* är avsikten att försöka vidareutveckla den teoretiska förståelsen för hur resultaten i studierna kan förstås. Frågan gäller *vad* det är som mäts.

För att uppnå studiens syften har följande frågor varit vägledande: 1) Hur definieras och används begreppet välbefinnande i den empiriska forskningen som studerar välbefinnande i relation till åldrande? 2) Är det möjligt att identifiera några grundläggande antaganden om relationen mellan människa, välbefinnande och samhälle som följer av de empiriska studiernas definition och användning av begreppet välbefinnande? 3) Vilka möjligheter och begränsningar i relation till fruktbara förklaringar följer av definitionerna och användningen av begreppet välbefinnande? 4) Förändras de möjligheter och begränsningar som identifierats när de tolkas och rekontextualiseras i relation till den analytiska dualismens antaganden om relationen mellan människa och samhälle? 5) Vad är de empiriska studiernas resultat *ett fall av*?

Metod och material: Metoden i uppsatsen är en kvalitativ idéanalys. Om idéanalysen refererar till form utgörs innehållet av fyra idealtyper som är utvecklade i relation till uppsatsens syfte. Dessa syftar till att möjliggöra en rekonstruktion av relationen mellan de manifesta definitionerna och den explicita användningen av begreppet välbefinnande i förhållande till de latenta antaganden som följer av denna relation. Materialet består av 26 vetenskapliga artiklar som utfört empiriska undersökningar av äldres välbefinnande.

Huvudresultat: Analysen visar att samtliga studier i urvalet bär på det övervägande implicita antagandet att välbefinnande är någonting *i sig*. Den viktigaste skiljelinjen i urvalet går mellan uppfattningen att 1) välbefinnande är ett mentalt tillstånd och 2) välbefinnande är ett tillstånd som relaterar till samhället, varat och det mentala. Den första positionen framstod som problematisk eftersom människor av olika anledningar tenderar att anpassa emotioner och kognitioner till de omständigheter som är för handen givna, vilket även visar att vi kan ha "fel" om vårt välbefinnande. Den andra positionen framstod som problematisk eftersom den är *mycket* inkluderande och riskerar att sammanblanda kvalitativt olika egenskaper. Dock visades en möjlighet att överskrida dikotomin förutsatt att välbefinnande förstods som *ett fall av* individens *uttalanden* baserade på emotionella kommentarer på, och reflexiva prioriteringar av, personliga angelägenheter dialektiskt relaterade till den kontext som utgör de villkor individen konfronterar. Reflexiviteten och emotionaliteten förstås dessutom som villkorade av *emotionell* och *epistemologisk dunkelhet*: två begrepp som refererar till individens emotionella och reflexiva *nu* och dess *historia*.

Nyckelord: Välbefinnande, idéanalys, tillämpad forskning, teori, kritisk realism.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	3
1.1 <i>BAKGRUND – OM VÄLBEFINNANDE OCH LYCKA</i>	3
1.2 <i>SYFTE OCH FORSKNINGSPRÅGOR</i>	5
2. TIDIGARE FORSKNING	7
2.1 <i>BESKRIVANDE STUDIER MED TEMAT VÄLBEFINNANDE</i>	7
2.2 <i>OM TILLÄMPAD FORSKNING</i>	8
3. TEORI	9
3.1 <i>INDIVID, VÄLBEFINNANDE OCH SAMHÄLLE – EN HISTORISK SKILJELINJE</i>	9
3.2 <i>VÄLBEFINNANDE – TRE POSITIONER</i>	9
3.3 <i>ANALYTISK DUALISM</i>	11
3.4 <i>UTAN EMOTIONER OCH REFLEXIVITET; INGET SAMHÄLLE</i>	12
3.5 <i>ÉPISTEMOLOGISK DUNKELHET</i>	14
4. METOD	15
4.1 <i>IDÉANALYS</i>	15
4.2 <i>IDEALTYPER</i>	15
4.3 <i>EMPIRI OCH URVAL</i>	17
4.4 <i>ÉTIK</i>	17
5. RESULTAT OCH ANALYS	18
5.1 <i>SJU KÄLLOR</i>	18
5.2 <i>VÄLBEFINNANDE – I SIG</i>	20
5.3 <i>VAD MÅSTE FINNAS FÖR ATT VÄLBEFINNANDE SKA VARA MÖJLIGT?</i>	21
5.4 <i>VÄLBEFINNANDE I RELATION TILL DEN ANALYTISKA DUALISMEN</i>	23
5.5 <i>EMOTIONELL DUNKELHET</i>	24
6. AVSLUTANDE DISKUSSION	26
7. BILAGOR	29
7.1 <i>BILAGA 1</i>	29
7.2 <i>BILAGA 2</i>	30
7.3 <i>BILAGA 3</i>	30
7.4 <i>BILAGA 4</i>	30
7.5 <i>BILAGA 5</i>	31
8. REFERENSLISTA	33

1. Inledning

1.1 Bakgrund – Om välbefinnande och lycka

Frågan om välbefinnande bland äldre är ett område som intresserar såväl forskningen som en bredare allmänhet. En betydande mängd tillämpad forskning produceras inom en rad olika discipliner.¹ Både problemområdet i sig och förhållningssättet till detsamma kan ses som förenande element för detta fält. Förhållningssättet innebär en rörelse som utgår från ett praktiskt problem; en konkret fråga i en konkret verklighet som i det här fallet utgörs av äldres välbefinnande. Forskaren för sedan in denna fråga inom den vetenskapliga referensramen som innehåller teorier och metoder av olika slag, och förväntas slutligen komma med svar som i någon mening kan bidra till problemets lösning.² En annan gemensam beröringspunkt för studierna som bildar uppsatsens intresseområde är att de efter att ha artikulerat det konkreta problemet och vänt sig tillbaka mot den egna disciplinens metoder och teorier, å ena sidan väljer att använda sig av kvantitativ metod, och å andra sidan ägnar relativt lite utrymme åt de teorier om välbefinnande som finns tillgängliga. Ingen av dessa punkter är särskilt förvånande. Den kvantitativa metoden medger en översättning av problemet till ett kvantitativt språk som möjliggör empiriska generaliseringar,³ och frånvaron av grundlig teoretisk anknytning är vanligt förekommande i tillämpad forskning i allmänhet.⁴ Vissa anser att frånvaron av teoretisk anknytning är adekvat,⁵ andra ser det som ett problem.⁶

Men vad är välbefinnande? Oavsett uppfattningen om teorins status torde denna fråga vara central. *Vad* är det som bryts ned och översätts till ett kvantifierbart språk, eller: vad är välbefinnande *ett fall av*?⁷ Svaret verkar kanske vid första anblicken oproblematiskt, men när frågan granskas närmare dyker en mängd oklarheter upp. Detsamma gäller även åldrande eller ålderdom.⁸ I denna uppsats har emellertid de två senare egenskaperna endast en avgränsande funktion. Intresset gäller hur begreppet *välbefinnande* förstås och används i forskningen som studerar välbefinnande i *relation* till åldrande.

Så: Vad är välbefinnande? Frågan är möjlig att ta sig an från olika vinklar. Kanske skulle det vara möjligt att vidga tolkningen och fråga *vem* som är i ett tillstånd av välbefinnande. När denna problematik artikulerats pekar den emellertid omedelbart tillbaka mot frågan om vad välbefinnande *är*. Den förutsätter en given definition av begreppet. Ett liknande förlopp infaller när frågan riktas mot *vad* som skapar välbefinnande. Det är således svårt att ta sig runt frågan om vad som *faktiskt* skiljer välbefinnande från andra fenomen.

¹ George, Linda K. Still Happy After All These Years: Research Frontiers on Subjective Well-Being in Later Life. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, Vol. 65b, No. 3 (2010): 331.

² Brodsky, Anne E. och Welsh, Elena A. Applied Research. I *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods, Volumes 1 & 2*. Given, Lisa M. (red.), 17-20. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore: Sage Publications, 2008: 17,19; Starrin, Bengt. Tillämpad Social Forskning. I *Deltagarorienterad Forskning*. Holmer, Jan och Starrin, Bengt (red.), 11-27. Lund: Studentlitteratur, 1993: 14.

³ Ibid: 19.

⁴ Kimmel, Allan J. *Ethics and Values in Applied Social Research*. Newbury Park/Beverly Hills/London/New Delhi: Sage Publications, 1988: 10.

⁵ Se exempelvis George 2010: 332

⁶ Se exempelvis Applebaum, Robert; Hendricks, Jon och Kunkel, Suzanne. A World Apart? Bridging the Gap Between Theory and Applied Social Gerontology. *The Gerontologist*, Vol. 50, No. 3 (2010): 284.

⁷ Jmf. Ragin, Charles. Introduction: Cases of "What is a Case?". I *What is a Case? Exploring the Foundations of Social Inquiry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992: 3, 6.

⁸ Exempelvis erbjuder Simone de Beauvoir en inblick i denna frågas komplexitet, men också en möjlig definition. Se de Beauvoir, Simone. *The Coming of Age*. New York/London: W.W. Norton & Company, 1970: 11. För olika möjligheter att definiera ålderdom, se Kunkel, Suzanne R. och Morgan, Leslie A. *Aging, Society, and the Life Course*. Tredje Upplagan. New York: Springer Publishing Company, 2007: 8-11. Norbert Elias erbjuder ett konkret exempel på hur uppfattningen om ålder kan förändras historiskt, se Elias, Norbert. *The Loneliness of the Dying*. New York/London: Continuum, 1985: 7.

När blicken vänds mot det förflutna visar det sig att frågan är av gammalt datum. I själva verket kan den betraktas som lika gammal som den västerländska skriftligt bevarade historien. Ca 450 år f. Kr. valde nämligen Herodotos att i sin *The History* ta upp frågan om lycka och välbefinnande.⁹ Begreppen användes i en mängd betydelser. Exempelvis förekom termen *välsignad* (olbios) som indikerar frihet från lidande samt materiellt och moraliskt välstånd. Andra exempel är uttrycken *blomstring* (eudaimonia) och *icke-blomstring* (dysdaimon).¹⁰ Detta är följaktligen en förståelse av välbefinnande som minst sagt är inkluderande och i avsaknad av tydliga gränser, och därmed inte mycket till svar på den ställda frågan.

Hos Herodotos finns emellertid fragment som har vidareutvecklats genom historien. Tre förhållningssätt har varit speciellt framträdande i relation till frågan om vad välbefinnande är. Vissa svarar att välbefinnande innebär närvaro av njutning och frånvaro av smärta och ser således välbefinnande som ett mentalt tillstånd. Andra vidgar gränserna för begreppet och låter ytterligare mentala tillstånd ingå, ibland till den grad att även samhället blir en viktig del av definitionen eftersom det samhälleliga tillståndet ses som avgörande för om de mentala tillstånden möts av de yttre omständigheterna. Dock är det inte alla som stannar här. Det finns de som tänjer kategorin än mer och låter välbefinnande delvis vara något utöver ett mentalt tillstånd, någonting externt i förhållande till individens erfarenheter, vilket riktar uppmärksamheten mot både varats och samhällets tillstånd.¹¹

Denna lista skulle kunna göras längre. Dock verkar det som att de olika uppfattningarna om samhället, varat och det mentala i sig själva förutsätter olika idéer om vad en människa är. Förvisso kanske inte detta är speciellt märkligt. Om ordet välbefinnande särskiljs i sina två beståndsdelar *väl* och *befinnande* synliggörs att det handlar om ett positivt (well) uttalande om individens vara (being). Få skulle emellertid se individen som *helt* autonom i relation till sin omgivning. Och om individen i *någon* mening betraktas som en del av *någon* slags relation står vi inför ett viktigt sociologiskt problem. Svaret på frågan ”Vad är välbefinnande” bär på ett antagande om relationen mellan människa och samhälle, om mänskliga egenskaper och samhälleliga villkor.

Mot denna bakgrund är det knappast förvånande att definitionen av välbefinnande saknar en allmänt accepterad definition inom den tillämpade forskningen.¹² Besläktade uttryck som exempelvis välmående, subjektivt välbefinnande, psykologiskt välbefinnande, lycka, livskvalité, hälsa, livstillfredsställelse, livskvalité etc. är vanligt förekommande. Att dessa ofta används omväxlande utan en explicit diskussion om vad som avgränsar dem i relation till varandra¹³ är antagligen en konsekvens av de förutsättningar som är den tillämpade forskningens. Men ovan visade det sig att en specifik ingång till frågan rimligen medför olika antaganden om vad fenomenet utgörs av, samt dess relation till

⁹ Herodotos. *The History*. Chicago/London: The University of Chicago Press, 1987: 45.

¹⁰ Dessa uttryck hämtar Herodotos bl.a. från de homeriska hymnerna och Hesiodos verk. Se McMahon, Darrin. *The Pursuit of Happiness. A History from the Greeks to the Present*. London: Penguin Books, 2006: 1,3. Dessa begrepp används genom historien både i relation till välbefinnande och lycka.

¹¹ Kagan, Shelly. The Limits of Well-Being. *Social Philosophy & Policy*, Vol. 9, No. 2 (1992): 169.

¹² McGillivray, Mark och Clarke, Matthew. Human Well-Being: Concepts and Measures. I *Understanding Human Well-Being*. McGillivray, Mark och Clarke, Matthew (red.), 3-17. Tokyo/ New York/Paris: United Nations University Press, 2006: 3. Se även Blane, D; Higgs, P; Hyde, M och Wiggins, R.D. Life course influences on quality of life in early old age. *Social Science & Medicine*, Vol. 58 (2004): 2171-2179: 2173.

¹³ Bowling, Ann. Measuring Health. A Review of Quality of Life Measurement Scales. Berkshire: Open University Press, 2005: 125.

mänskliga egenskaper och samhälleliga villkor – oavsett om en explicit diskussion om definitionen erbjuds eller ej.

Här antyds en potentiell konflikt inom den tillämpade forskningen som studerar välbefinnande i relation till åldrande. *Å ena sidan* är den, och bör enligt många vara, mindre teoretisk. Dock innebär detta att de antaganden som oundvikligen görs när de äldres välbefinnande studeras riskerar att osynliggöras. I värsta fall resulterar detta i att forskningen riskerar att kontrolleras av – istället för att kontrollera – de implicita, och måhända omedvetna, antaganden som följer av en given definition och användning av begreppet. *Å andra sidan* vilar den tillämpade forskningen mot ett viktigt värde. Syftet är att lösa ett givet problem genom att tillämpa de vetenskapliga resultaten på *verkliga* samhällen och *verkliga* människor.¹⁴ Av detta följer att en frånvaro av teoretisk förankring riskerar att insvepa relationen mellan studiernas *resultat* och *politiska beslut* eller *moraliska ståndpunkter* i ett mörker som i en förlängning kan få allvarliga konsekvenser för de grupper av människor som forskningen har för avsikt att assistera.¹⁵

I det här sammanhanget kan uppsatsens problemområde ses. Intresset kommer att riktas mot den tillämpade forskningens definitioner och användning av begreppet välbefinnande och i en förlängning mot studiernas resultat och dess villkor som underlag för politiska beslut.

Uppsatsen skulle kunna placeras i skärningspunkten mellan *å ena sidan* den mångåriga tanketradition som Herodotos gör sig själv till en slags tidig representant för, och *å andra sidan* det forskningsfält som studerar välbefinnande i relation till åldrande. Men för att kunna förstå hur dessa skilda men besläktade områden förhåller sig till den för problemområdet viktiga relationen mellan människa och samhälle behövs en position att *förstå ifrån*. Denna position kommer att utgöras av Margaret Archers *analytiska dualism* som genom en teoretisk förståelse av relationen mellan människa och samhälle medger goda möjligheter för en rörelse mellan, och analys av, de båda fälten.

1.2 Syfte och forskningsfrågor

Studiens syfte är tvådelat. *För det första* är avsikten att genomföra en idéanalys av forskningsfältet som studerar välbefinnande i relation till åldrande. Idéanalysen möjliggör en undersökning av definitionerna och användningen av begreppet välbefinnande i det empiriska materialet. Denna undersökning handlar *inte* om att avgöra om en viss studie har ”rätt” eller ”fel” i relation till en given definition av välbefinnande. Snarare är syftet att *å ena sidan* analysera vilka antaganden som måste göras för att en viss definition och användning av begreppet ska vara möjlig, och *å andra sidan* undersöka vilka konsekvenser detta får för en fruktbar förståelse och förklaring av fenomenet välbefinnande. *För det andra* är avsikten att försöka vidareutveckla den teoretiska förståelsen för hur resultaten i studierna kan tolkas. Frågan gäller *vad* det är som mäts och vad de empiriska studiernas resultat är *ett fall av*.

¹⁴ Starrin 1993: 11.

¹⁵ Ibid: 15.

För att uppnå studiens första delsyfte ska följande frågor besvaras:

- Hur definieras och används begreppet välbefinnande i den tillämpade forskningen som studerar välbefinnande i relation till åldrande?
- Är det möjligt att identifiera några grundläggande antaganden om relationen mellan människa, välbefinnande och samhälle som följer av de tillämpade studiernas definition och användning av begreppet välbefinnande?
- Vilka möjligheter och begränsningar i relation till fruktbara förklaringar följer av definitionerna och användningen av begreppet välbefinnande?

För att uppnå studiens andra delsyfte ska följande frågor besvaras:

- Förändras de möjligheter och begränsningar som identifierats när de tolkas och rekontextualiseras i relation till den analytiska dualismens antaganden om relationen mellan människa och samhälle?
- Vad är de tillämpade studiernas resultat ett fall av?

2. Tidigare forskning

Herodotos kan i en mening sägas bilda utgångspunkten för en lång och rik tradition av samhällsteoretiskt tänkande som behandlar frågor som rör välbefinnande. Detta är emellertid ett fält som snarare kan betraktas som parallellt till uppsatsens problemområde, varför det ses som en viktig resurs i teorikapitlet. Eftersom forskningsfältet som utgör uppsatsens empiriska underlag många gånger använder sig av besläktade begrepp med oklara avgränsningar kommer begreppet välbefinnande inledningsvis att förstås som en abstrakt öppen kategori som i en bred bemärkelse refererar till delar av livet vilka förstås som och/eller bedöms och/eller känns *väl* (well) i relation till *varat* (being).¹⁶

2.1 Beskrivande studier med temat välbefinnande

När Warner Wilson 1967 publicerade en undersökning av det tillämpade forskningsfältet som studerar välbefinnande ställde han just frågan om *vem* som är lyckligast.¹⁷ Svaret som erbjöds var att ”The happy person emerges as a young, healthy, well-educated, well-paid, extroverted, optimistic, worry-free, religious, married person with high self-esteem, high job morale, modest aspiration of either sex and of a wide range of intelligence.”¹⁸ Receptet för lycka och välbefinnande framstår som okomplicerat: rätta dig i leden och följ ditt samhälles dominerande normer.¹⁹

Emellertid har det publicerats flera undersökningar inom samma fält som rubbat Wilsons bild av den lycklige individen.²⁰ Förutom kritiken mot Wilsons undersökning innehåller studierna olika diskussioner om definitioner och avgränsningar av begreppet välbefinnande och angränsande uttryck som är av relevans för denna uppsats i allmänhet, och i relation till det första delsyftet i synnerhet. Flera av dessa studier har även en avgränsande funktion i uppsatsen eftersom de har undersökt och skapat en bild av befintliga empiriska studier som studerar välbefinnande och åldrande.²¹ En annan viktig källa i detta avseende är ett antal metaanalyser som sammanställt tillgängliga studier inom fältet.²²

Linda K George är en av de forskare som ställt sig kritisk till Wilsons bild av den lycklige individen. George noterar vidare att användningen av begreppet välbefinnande är ”fritt”. Ord som *subjektivt välbefinnande*, *lycka*, *psykologiskt välbefinnande*, *positiv affekt*, *livstillfredsställelse* används omväxlande. Välbefinnande ses också som hälsa, eller frihet från oförmåga.²³

¹⁶ Gasper 2003: 2.

¹⁷ Wilson, Warner. Correlates of Avowed Happiness. *Psychological Bulletin*, Vol. 67, No. 4 (1967): 294-306.

¹⁸ Ibid: 294.

¹⁹ Denna problematik diskuteras mer utförligt i Holmberg, John; Nässén, Jonas, Larsson, Jörgen; Svenberg, Sebastian och Andersson, David. *Klimatombstämningen och ett gott liv*. Opublicerad rapport vid Göteborgs Universitet/Chalmers, 2011.

²⁰ För den mest utförliga kritiken, se Diener, Ed; Suh, Eunook M; Lucas, Richard E och Smith, Heidi L. Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, Vol. 125, No. 2 (1999): 276-302. För en mer indirekt kritik, se Bowling, Ann. Measuring Health. A Review of Quality of Life Measurement Scales. Berkshire: Open University Press, 2005; George 2010; George, Linda K. Perceived Quality of Life. I *Handbook of Aging and the Social Science*, sjätte upplagan, Bindstock, R. H. och George, Linda K. (red.), 217-237. San Diego: Academic Press, 2006.

²¹ Se Diener, Suh, Lucas och Smith 1999; George 2006; George 2010.

²² Se Bohlmeijer, Ernst; Cuijpers, Pim; Roemer, Marte och Smit, Filip. The Effects of Reminiscence on Psychological Well-Being in Older Adults: A Meta-Analysis. *Aging & Mental Health*, Vol. 11, No. 3 (2007): 291-300; Netz, Yael och Wu, Meng-Jia. Physical Activity and Psychological Well-Being in Advanced Age: A Meta-Analysis of Intervention Studies. *Psychology and Aging*, Vol. 20, No. 2 (2005): 272-284; Pinquart, Martin och Sörensen, Silvia. Influences of Socioeconomic Status, Social Network, and Competence on Subjective Well-Being in Later Life: A Meta-Analysis. *Psychology and Aging*, Vol. 15, No. 2 (2009): 187-224; Pinquart, Martin och Sörensen, Silvia. Spouses, Adult Children, and Children-in-Law as Caregivers of Older Adults: A Meta-Analytic Comparison. *Psychology and Aging*, Vol. 26, No. 1 (2011): 1-14.

²³ George 2010: 331

Ann Bowling har undersökt möjligheten att avgränsa flera av de begrepp som George diskuterar. *Lycka* definieras som positiva och negativa affekter samt relationen mellan dessa.²⁴ Om känslan av lycka är kortsiktig skiljer sig *livstillfredsställelse* genom att vara ett mer långsiktig tillstånd. Livstillfredsställelse är ett begrepp som refererar till en *kognitiv* övergripande bedömning av det egna livet i relation till det förgångna och till framtiden.²⁵ Ett annat begrepp som förekommer i det empiriska materialet är *livskvalité*. Det kan förstås som den subjektiva summan av de flerfaldiga fysiska, emotionella, sociala och objektiva dimensionerna av livet.²⁶ *Subjektivt välbefinnande* förstår Bowling utifrån en definition som kan sägas kombinera de kognitiva elementen av livstillfredsställelse och de emotionella elementen av lycka.²⁷

Till skillnad från den föreliggande uppsatsen förenas George och Bowling med Diener m.fl. genom ansatsen att utföra en beskrivande undersökning av de olika begreppens explicita definitioner. Nedan gäller intresset istället de implicita antaganden som görs i samband med definitionerna av välbefinnande, samt vilka konsekvenser dessa medför.

2.2 Om tillämpad forskning

Ibland görs en skillnad mellan *grundforskning* och *tillämpad forskning* för att tydliggöra skilda syften och arbetssätt. Ett viktigt kännetecken för den tillämpade forskningen är att det problemområde som identifierats i en direkt mening utgör både *utgångspunkten* och *målet* för studierna – de vetenskapliga resultaten ska tillämpas på den konkreta verkligheten för att lösa ett givet problem.²⁸ Detta förhållningssätt har förvisso varit centralt inom sociologin alltsedan disciplinens tillkomst, men innan Första Världskriget var sociologin och de olika samhällsvetenskaperna huvudsakligen upptagna med att erhålla vetenskaplig status vilket medförde att den tillämpade forskningen fick mindre utrymme.²⁹ Mot slutet av kriget blev emellertid såväl utrymmet som behovet av tillämpad forskning större, vilket i förlängningen medförde en legitimering av fältet.³⁰ Den tillämpande forskningen har efter detta skifte blivit alltmer utbredd, vilket resulterat i olika former av forskningsriktningar.³¹ En viktig skillnad mellan de olika riktningarna är i vilken grad de människor som studeras har möjlighet att påverka studierna. De studier som utgör uppsatsens empiriska underlag karaktäriseras av en relativt traditionell form av forskningsdesign.³² Forskaren intar positionen som professionell expert med fullt ansvar genom hela forskningsprocessen.

²⁴ Bowling: 126. Dessa betraktas således inte som ömsesidigt uteslutande – samma individ kan samtidigt bära på positiva och negativa emotioner. Se exempelvis kapitel fyra "Two Dimensions of Psychological Well-Being: Positive and Negative Affect" i Bradburn, N. M. *The Structure of Psychological Well-Being*. Chicago: Aldine Publishing, 1969.

²⁵ Ibid: 127.

²⁶ Ibid: 125

²⁷ Ibid: 6. Denna definition delar Bowling med Diener, Suh, Lucas och Smith 1999: 277.

²⁸ Starrin 1993: 11; Kimmel 1988: 10.

²⁹ Starrin 1993: 11; Brodsky och Welsh 2008: 17.

³⁰ Brodsky och Welsh 2008: 17.

³¹ Ibid: 17.

³² Ibid: 18.

3. Teori

3.1 Individ, välbefinnande och samhälle – en historisk skiljelinje

På 300-talet f. Kr. skrev Aristoteles att välbefinnande och lycka är det för människan goda eftersom ”Lyckan väljer vi nämligen alltid i och för sig och aldrig med andra motiv ...”.³³ Cirka 2200 år framåt i tiden återfinns en liknande tanke hos Sigmund Freud som funderar över vad människan genom sitt beteende uppvisar som livets mål: ”Man kan knappast ta miste på svaret – de strävar efter lycka, de vill bli och förbli lyckliga.”³⁴ Sett till dessa formuleringar verkar uppfattningen om vad lycka och välbefinnande är genomgått relativt små förändringar under en relativt lång period.³⁵

Även om välbefinnande och lycka är ett inslag i Herodotos banbrytande verk och även om Aristoteles och Freud tillmäter dessa frågor liknande betydelse följer vissa problem med sådana historiska jämförelser.³⁶ Herodotos och hans samtida förstod inte välbefinnande och lycka *främst* som en känsla eller ett subjektivt tillstånd, utan som en beskrivning av ett helt liv som endast är möjlig efter att den vars liv är föremål för bedömning är död.³⁷ Dessutom förknippades välbefinnande och lycka med på olika sätt mycket speciella individer.³⁸ Med upplysningen skedde en fundamental förändring av dessa långvariga föreställningar. Nu presenterades välbefinnande och lycka som tillgängligt för *var och en i livet före döden*, som en rättighet och ett föremål för individens strävan.³⁹

3.2 Välbefinnande – tre positioner

Det hittills sagda indikerar att det finns en rad olika sätt att tänka om välbefinnande. Oavsett om den tillämpade forskningen som undersöker välbefinnande i relation till åldrande innehåller explicita eller implicita referenser till den ena eller andra idélinjen är det förmodligen möjligt att på olika nivåer finna spår av dessa i presentationerna av forskningsresultaten. Det finns tre breda riktningar som fångar in de mest inflytelserika teorierna om välbefinnande.⁴⁰ Inledningsvis kommer dessa tankelinjer att beröras kort. Därefter kommer ett antal ifrågasättande argument att föras fram, vilket förhoppningsvis medför att vissa av skiljelinjerna tydliggörs.

Hedonismen förstår välbefinnande som subjektiv njutning.⁴¹ Denna tanke bär på ett *upplevelsekrav* som består i påståendet att ingenting utöver en individs medvetna upplevelser kan ha ett positivt eller negativt finalt värde för densamme.⁴² Välbefinnande är således ett mentalt tillstånd, och individens

³³ Aristoteles. *Den Nikomachiska Etiken*. Andra upplagan. Göteborg: Daidalos, 1967: 31.

³⁴ Freud, Sigmund. *Vi Vantrivs i Kulturen*. Göteborg: Bokförlaget Röda Rummet, 1983 [1932]: 18.

³⁵ White, Nicholas. *A Brief History of Happiness*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006: 173.

³⁶ McMahon 2006: 6,13.

³⁷ *Ibid*: 7.

³⁸ *Ibid*: 13.

³⁹ McMahon 2006: 13, 314. Franska deklARATIONEN för människans och medborgarens rättigheter från 1789 och den amerikanska självständighetsförklaringen från 1776 för fram den nya förståelsen av välbefinnande och lycka som en rättighet.

⁴⁰ Många författare har på olika sätt skrivit fram dessa tre bidrag, se Gasper, Des. *Human Well-Being: Concepts and Conceptualizations*. Reviderad version av paper presenterat vid workshop på UNU-WIDER (United Nations University-The World Institute for Development Economics Research), Helsinki, maj, 2003; Kagan, Shelly. The Limits of Well-Being. *Social Philosophy & Policy*, Vol. 9, No. 2 (1992): 169-189. Parfit, Derek. *Reasons and Persons*. Oxford Scholarship Online, 2003 [1986]. Griffin, James. *Well-Being. Its Meaning, Measurement and Moral Importance*. Oxford: Clarendon Press, 1986.

⁴¹ Gasper 2003: 7; Parfit 2003: 493.

⁴² Brülde, Bengt. *Teorier om Livskvalité*. Lund: Studentlitteratur, 2003: 32. Jmf. Scanlon, Thomas. Value, Desire, and Quality of Life. I *Human Well-Being and Economic Goals*. Ackerman, Frank; Kiron, David; Goodwin, Neva R; Harris, Jonathan M. och Gallagher, Kevin (red.), 191-194. Washington, D.C.: Island Press, 1997.

villkor har ingen *direkt* effekt på välbefinnandet.⁴³ Dock är den hedonistiska tanketraditionen endast en del av en större familj som ser välbefinnande som subjektiv tillfredsställelse eller nytta.⁴⁴ *Desire theories* förstår välbefinnande som uppfyllelse av preferenser eller begär.⁴⁵ Den grundläggande tesen i denna teori är att när en individ får sina önskningar uppfyllda har detta ett positivt finalt värde, och när en individ får sina aversioner uppfyllda har detta ett negativt finalt värde.⁴⁶ Om den förra positionen såg välbefinnande som ett uteslutande mentalt tillstånd förstås välbefinnande här som en kombination av ett samhälleligt och mentalt tillstånd eftersom individens möjligheter att uppfylla sina begär delvis beror på de givna omständigheterna.⁴⁷ *Objective list theories* förstår välbefinnande genom att identifiera en lista med element som gör ett liv ”väl levt”. Till skillnad från de två föregående teorierna hävdas inom denna riktning att det finns ett antal saker som är finalt bra och dåliga för oss, oavsett vad vi själva anser om det.⁴⁸ Välbefinnande är knutet till varat och dess omgivning och beror inte av om vi upplever detta tillstånd eller inte. Inom denna kategori ingår den eudaimoniska traditionen med bland andra Martha Nussbaum och Amartya Sen.⁴⁹

Genom att beröra några av de avgränsningar som definierar Sens koncept kan förhoppningsvis de skiljelinjer som finns mellan positionerna tydliggöras något. Detta förenklar i sin tur möjligheten att identifiera de idéer som går att urskilja i det empiriska materialet.

Ett viktigt begreppspar som Sen och Nussbaum delar är ”capabilities” och ”functionings”. Ett ”capability set” är den uppsättning ”functionings” som är tillgängliga för en given individ. En bestämd kombination av faktiska ”functionings” är det specifika liv som en individ lever. Två personer kan således förfoga över samma ”capability set”, men välja att realisera olika ”functionings”. De kan också uppnå samma uppsättning ”functionings” med olika ”capability sets”.⁵⁰ Välbefinnande förstås således som tillgång till vissa värderade ”functionings” och möjligheten att nå dem.⁵¹

Med denna definition som grund kritiserar två utilitaristiskt färgade positioner som ser välbefinnande som en form av individuell nytta – ett mentalt tillstånd i termer av lycka eller begär.⁵² Problemet med att se nyttan i termer av lycka är att individer med ett mycket begränsat ”capability set” ändå av olika anledningar kan vara lyckliga.⁵³ Problemet med att se nyttan i termer av begär är att ”Desires reflect compromises with reality, and reality is harsher to some than to others”⁵⁴ och ”Political

⁴³ Griffin, James. *Well-Being. Its Meaning, Measurement and Moral Importance*. Oxford: Clarendon Press, 1986: 7; Brülde, Bengt. Happiness and the Good life. Introduction and Conceptual Framework. *Journal of Happiness Studies*, Vol. 8 (2007): 4.

⁴⁴ Gasper 2003: 8. Bl. a. ingår utilitarismen inom denna tradition.

⁴⁵ Ibid: 7-8; Parfit 2003: 493.

⁴⁶ Brülde 2003: 60.

⁴⁷ Griffin 1986: 8; Brülde 2007: 4.

⁴⁸ Ibid: 104. Jmf. Parfit 2003: 493.

⁴⁹ Gasper 2003: 8.

⁵⁰ Sen, Amartya. Capability and Well-Being. I *The Quality of Life*. Nussbaum C, Martha och Sen, Amartya (red.), 30-54. Oxford: Oxford University Press, 1993; Crocker, David A. Functioning and capability: the foundations of Sen's and Nussbaum's Development Ethic, Parts 1 and 2. I *Human Well-Being and Economic Goals*. Ackerman, Frank; Kiron, David; Goodwin, Neva R; Harris, Jonathan M. och Gallagher, Kevin (red.), 301-308. Washington, D.C.: Island Press, 1997: 304.

⁵¹ Sen, Amartya. Well-Being, Agency and Freedom. The Dewey Lectures 1984. *Journal of Philosophy*, Vol. LXXXII, No. 4 (1985): 197, 200, 202-3.

⁵² Sen 1985: 187. På denna punkt skiljer sig alltså Sen från Parfit, Griffin och Gasper genom att även förstå ”desire theories” som en ”mental state theory”. För argumenten, se Sen 1985: 189.

⁵³ Ibid: 188.

⁵⁴ Sen 1985: 191.

arrangements that focus exclusively on actual preferences lead inexorably to a reinforcement of the status quo”.⁵⁵

En annan teori om välbefinnande som kritiseras är *The Commodity Approach*. Om de utilitaristiska teorierna tenderar att överbetona varat och negligera varan är förhållandet det omvända inom denna position, som innehåller antagandet att vissa ”commodities” har ett inneboende värde. Problemet är att även om två personer kan vara jämlika sett till vilken uppsättning ”commodities” de kontrollerar kan möjligheten att använda dessa vara ojämnt fördelad.⁵⁶

Dessutom: ”... att ha och att vara är två fundamentalt olika upplevelseformer ...”⁵⁷ Sammantaget innebär detta att det inte är nog att ge människor *lika rätt* till en given uppsättning varor. ”Mellan lika rätt avgör makten”⁵⁸ – makten att omsätta en given uppsättning varor till någon form av välbefinnande.

Det går en linje genom Sen och Nussbaums argument som handlar om en kombination av jämlikhet, frihet och välbefinnande. Men konstitueras inte dessa aspekter av delvis olika egenskaper? Alex Callinicos formulerar denna kritik genom att beskriva Sen och Nussbaums definition av välbefinnande som ett framtvingat giftermål som oavsett hur ”... polemically useful it may be to appropriate the neo-liberals’ favourite concept of freedom for egalitarian purposes, the effect is to efface crucial differences between distinct ideals that, though interrelated, have each their own particular content and rationale.”⁵⁹

3.3 Analytisk Dualism

Om de tre positionerna ses som en helhet tydliggörs återigen hur spänningen i relationen mellan människa och samhälle blir ett viktigt inslag när begreppet välbefinnande ska definieras. För att kunna begreppsliggöra denna spänning kommer Margaret Archers sociala ontologi *analytisk dualism* att vara viktig.

En sociologisk analys bör utifrån detta perspektiv identifiera, abstrahera och studera *relationen* mellan de kvalitativt olika egenskaper som i analytisk mening konstituerar kategorierna *agent* och *struktur* – över *tid*.⁶⁰ Tillsammans lägger dessa tre element grunden för antagandet att strukturer föregår de individuella handlingarna som utgör de villkorande förutsättningarna för dem.⁶¹ Det samhälle som vi möter vid ett givet tillfälle är sett från denna position produkten av ”... the dialectical causal path that leads from structure to interests to motives to action and finally back to structure.”⁶² Samhället är således något som ingen av oss vill ha; det är en oavsiktlig konsekvens vilket emellertid inte ska förstås som att det är resultatet av ett tillfälligheternas spel.⁶³

⁵⁵ Nussbaum, Martha. Aristotelian Social Democracy. I *Human Well-Being and Economic Goals*. Ackerman, Frank; Kiron, David; Goodwin, Neva R; Harris, Jonathan M. och Gallagher, Kevin (red.), 273-276. Washington, D.C.: Island Press, 1997: 274. Se också Nussbaum, Martha C. Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice. *Feminist Economics*, Vol. 9, No. 2-3, (2003): 33-4.

⁵⁶ Crocker 1997: 302.

⁵⁷ Kursiv i original, Fromm, Erich. *Att Ha Eller Att Vara?* Stockholm: bokförlaget Natur och Kultur, 1978 [1976]: 34.

⁵⁸ Marx, Karl. *Kapitalet*. Stockholm: Tidens Förlag, 1930 [1867]: 206.

⁵⁹ Callinicos, Alex. *The Resources of Critique*. Cambridge: Polity Press, 2006: 225.

⁶⁰ Archer Margaret. *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995: 2. Jmf Seldén, Daniel. Om det som är. Ontologins Metodologiska Relevans inom Positivism, Relativism och Kritisk Realism. Göteborg: Göteborg Studies in Sociology, No. 24, 2005: 121; Archer, Margaret. Realism and Morphogenesis. I *Critical Realism: Essential Readings*, Archer, Margaret; Bhaskar, Roy; Collier, Andrew; Lawson, Tony och Norrie, Alan (red.), 356-382. New York: Routledge, 1998: 376.

⁶¹ Ibid: 148. Citatet hämtar Archer från Comte.

⁶² Porpora, Douglas V. Four Concepts of Social Structure. I *Critical Realism: Essential Readings*, Archer, Margaret; Bhaskar, Roy; Collier, Andrew; Lawson, Tony och Norrie, Alan (red.), 339-355. New York: Routledge, 1998: 344.

⁶³ Archer 1995: 165.

En förutsättning för att strukturer ska vara villkorande är människor som tolkar, medierar och aktiverar dem.⁶⁴ Samhället är den oavsiktliga konsekvensen av människor som gör – och vill göra – sin historia. Annorlunda formulerat:

History does nothing, it “possesses no immense wealth”, it “wages no battles” ... history is *nothing but* the activity of man pursuing his aims.⁶⁵

[Men människor gör inte sin historia] efter eget gottfinnande, inte under omständigheter som de själva valt, utan under omständigheter, som är omedelbart för handen givna och redan existerande. Traditionen från alla döda släktled trycker som en mara på de levandes hjärna.⁶⁶

3.4 Utan emotioner och reflexivitet; inget samhälle

Om välbefinnande är ett fenomen som hör hemma någonstans i den process som består av människor som gör och *vill* göra sin historia och det samhälle som är det oavsiktliga resultatet av denna vilja infinner sig frågan om vad människans vilja är. Inom ramen för den tolkningsmöjlighet som Archers teorier erbjuder framstår människans emotioner och reflexivitet som viktiga element. Dock bör dessa aspekter betraktas i relation till Archers förståelse av det *mänskliga agentskapet*, som även är en central aspekt för studier som undersöker välbefinnande (*well-being*).⁶⁷

Archer ser antagandet om individens *känsla av ett själv* som helt grundläggande för den samhällsvetenskapliga analysens. Denna känsla *emergerar*⁶⁸ genom vår förkroppsligade relation till verkligheten – den är villkorad av vår placering i världen.⁶⁹ Känslan av existentiell kontinuitet är i sin tur en förutsättning för den *personliga identiteten*.⁷⁰ Denna identitet är ett resultat av individens prioriteringar utförda genom den *interna konversationen* och den reflexiva uppmärksamheten på dessa angelägenheter. Archer påpekar att processen som formar våra angelägenheter i lika hög grad är kognitiv som emotionell.⁷¹ *Den sociala identiteten* förutsätter såväl känslan av ett själv som den personliga identiteten. Men relationen mellan den personliga och sociala identiteten bör inte förstås som ett ensidigt kausalförhållande utan dialektiskt. Den sociala identiteten emergerar enligt Archer ur gränsytan mellan struktur och agentskap och är en fråga om individens aktiva och medvetna val av en roll i samhället som går i linje med hennes prioritering av angelägenheter.⁷²

Människans emotioner och reflexivitet är direkt relaterade till den personliga identiteten, samt kontinuerligt närvarande och relationella.⁷³ Att *klustren* av emotioner handlar om någonting är förutsättningen för deras stratifiering inom tre ordningar av verkligheten: de kan förstås som kommentarer på våra angelägenheter inom den sociala, den praktiska och den naturliga verkligheten.⁷⁴

⁶⁴ Seldén 2005: 123.

⁶⁵ Marx, Karl. *The Holy Family or Critique of Critical Critique*. Honolulu: University Press of the Pacific, 2002 [1845]: 125.

⁶⁶ Marx, Karl. *Louis Bonapartes Adertonde Brumaire*. Göteborg: Proletärkultur, 1981 [1852]: 11.

⁶⁷ Jmf. Gasper 2004: 2,4.

⁶⁸ Dave Elder-Vass definierar emergens som ”... properties or powers of a whole that are not possessed by its parts. Se Elder-Vass, Dave. *The Causal Powers of Social Structure. Emergence, Structure and Agency*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010: 16, 50.

⁶⁹ Archer, Margaret. Realism and The Problem of Agency. *Journal of Critical Realism*, Vol. 5, No. 1 (2002): 13, 15.

⁷⁰ Ibid: 15.

⁷¹ Ibid: 16.

⁷² Ibid: 17; Seldén 2005: 99-100.

⁷³ Ibid: 16; Sayer, Andrew. Reflexivity and the habitus. I *Conversations About Reflexivity*. Archer, Margaret S. (red.), 108-122. London/New York: Routledge: 114.

⁷⁴ Archer, Margaret. Emotions as Commentaries on Human Concerns. *Theory and Research on Human Emotions*, Vol. 21 (2004): 328-329; Archer, Margaret S. Introduction: The reflexive re-turn. I *Conversations About Reflexivity*. Archer, Margaret S. (red.), 1-15. London/New York: Routledge: 8.

Den *naturliga ordningen* konstitueras av relationen mellan kroppens villkor och naturens förutsättningar.⁷⁵ Den *praktiska ordningen* konstitueras av subjektets kompetens och praktiska prestation i relation till olika objekt.⁷⁶ Den *sociala ordningen* konstitueras av subjektets relation till andra subjekt och emergerar ur relationen mellan subjektets angelägenheter och samhällets normativitet.⁷⁷ Och dessa ordningar refererar snarare till *form* än *innehåll*.⁷⁸

Emotionerna som emergerar ur de tre ordningarna tillhör *första ordningen*. Dessa är pre-verbala, oåterkalleliga och ofrånkomliga – människor lever inom de tre ordningarna samtidigt.⁷⁹ Första ordningens emotioner intar emellertid ingen auktoritär position i förhållande till den *andra ordningens* emotioner.⁸⁰ Rörelsen från den första till den andra ordningen möjliggörs av ett reflexivt moment där det oartikulerade artikuleras, från den första evalueringen till en prioritering.⁸¹ Ingenting garanterar att den första ordningens emotioner är harmoniska och konfliktfria. Tvärtom är det rimligt att anta att de angelägenheter som är knutna till respektive ordning av verkligheten många gånger kan vara ömsesidigt oförenliga.⁸² Konflikten mellan första ordningens emotionella kommentarer riskerar att skada vissa angelägenheter. Denna konflikt förstår Archer som fröet till rörelsen från den första till den andra ordningens emotioner.⁸³ I detta sammanhang kan vikten av en känsla av existentiell kontinuitet ses. Även om en given individ samtidigt är relaterad till den naturliga, den praktiska och den sociala verkligheten skulle frånvaron av en känsla av ett själv försvåra den reflexivitet som kan knyta de i många fall motstridiga förflutna angelägenheterna till nutida och framtida – som i sin tur lägger grunden för såväl den personliga som den sociala identiteten.⁸⁴ Henri Lefebvre har uttryckt en tanke som fångar problematiken väl: ”Feelings and desires can hardly choose. They would like to choose, they would like not to choose, to possess incompatibilities all at the same time: several skills, several possibilities, several futures, several loves.”⁸⁵ Av detta resonemang följer att den reflexiva förmågan är viktig.

För att tydliggöra vilken roll människans emotioner innehar citerar Archer⁸⁶ Jon Elster: ”Simply, emotions matter because if we did not have them nothing else would matter. Creatures without emotion would have no reason for living nor, for that matter, for committing suicide. Emotions are the stuff of life.”⁸⁷ Genom att förstå människans emotioner och reflexivitet som dialektiskt förenade genom den *inre konversationen* ges denna

⁷⁵ Archer 2004: 330, 332.

⁷⁶ Ibid: 330, 337.

⁷⁷ Ibid: 330, 339.

⁷⁸ Archer 2002: 16.

⁷⁹ Archer 2004: 343.

⁸⁰ Ibid: 331, 345. Om den första ordningen skulle överordnas den andra leder detta till *intuitivism*, dvs. antagandet att människan är slav under sina emotioner. Archer vill även avgränsa sig mot den motsatta positionen, rationalism, som upprätthåller dualismen mellan ”huvud” (andra ordningens emotioner) och ”hjärta” (första ordningens emotioner). Pathos och logos är enligt Archer tätt sammanvävda och dialektiskt relaterade.

⁸¹ Ibid: 348.

⁸² Ibid: 343.

⁸³ Ibid: 343.

⁸⁴ Archer, Margaret. *Being Human. The Problem of Agency*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000: 257.

⁸⁵ Lefebvre, Henri. *Critique of Everyday Life, Volume 1*. London/New York: Verso, 2008 [1947]: 19.

⁸⁶ Archer, Margaret. Emotions as Commentaries on Human Concerns. *Theory and Research on Human Emotions*, Vol. 21 (2004): 327-356: 327.

⁸⁷ Elster, Jon. *Alchemies of the Mind: Rationality and the Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998: 403.

relation en viktig position: den är *förutsättningen* för att rörelsen mellan agent och struktur överhuvudtaget ska vara möjlig – utan reflexivitet och emotioner, inget samhälle.⁸⁸

3.5 Epistemologisk dunkelhet

Människans reflexivitet är en kognitiv egenskap som även tillmäts stor vikt inom den tillämpade forskningen när välbefinnande definieras. Dock torde reflexiviteten i någon mening vara villkorad. Adel Daoud och Goran Puaca har försökt fånga en sådan dimension med begreppet *epistemologisk dunkelhet*.⁸⁹ Med detta begrepp vill de betona att kunskapen om den omgivande världen i allmänhet och möjligheten att uppnå kunskap om en given situation i synnerhet präglas av fundamental osäkerhet. Även om det är omöjligt att skaffa sig en genomgripande kunskapsbild över sakernas tillstånd är detta enligt Daoud och Puaca en epistemologisk och inte en ontologisk fråga. Det verkliga tillståndet kan förvisso vara beskaffat på ett eller annat sätt, men vår förmåga att avgöra vilket tillstånd det är fråga om är starkt begränsat, om än inte *lika begränsat*.⁹⁰ Begreppet epistemologisk dunkelhet betonar således de begränsningar som föreligger när individen ombeds att tänka på sin egen situation och bedöma den i relation till frågor som syftar till att mäta välbefinnande. Det kan därför vara till hjälp för att vägleda förståelsen av de möjligheter och begränsningar som följer av de tillämpade studiernas definition och användning av begreppet välbefinnande.

⁸⁸ Archer, Margaret. *Making Our Way Through the World. Human Reflexivity and Social Mobility*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007: 15, 25, 65; Wennerström, Ulla-Britt. *Den Kvinnliga Klassresan*. Göteborg: Göteborg Studies in Sociology No 19, 2003: 94. Egentligen är den sista meningen något korrigerad. Archer döper ett kapitel till "No reflexivity; no society", men det är utifrån hennes resonemang fullt möjligt att lägga till emotioner till denna rubrik.

⁸⁹ Daoud, Adel och Puaca, Goran. Om att Vilja Sig en Framtid. I *En Realistisk Sociologi i Praktiken. Nio Texter om Samhället*, Bengtsson, Mattias; Daoud, Adel och Seldén, Daniel (red.), 111-136. Göteborg: Forskningsrapport nr. 141, Sociologiska Institutionen, Göteborgs Universitet, 2009: 123. Begreppet används med udden riktad mot *rational choice theory* och dess förståelse av människors viljeformationer, men kan även vara användbart i relation till studierna som undersöker välbefinnande i relation till åldrande. Se också Daoud, Adel och Puaca Goran. An Organic View of Students' Want Formation: Pragmatic Rationality, Habitus, and Reflexivity. I *Scarcity, Abundance and Sufficiency*, Daoud, Adel, Paper 4, 1-13. Göteborg: Göteborg Studies in Sociology No. 46, 2011: 10, 13.

⁹⁰ Ibid: 131. Om varat (ontologi) reduceras till kunskapen om varat (epistemologi) är följden det *epistemologiska felslutet*. Se Castro 2002: 246. Att inte tillåta en reduktion av ontologi till epistemologi utgör också förutsättningen för *fallibilistisk relativism*, dvs. ståndpunkten att kunskapen är felbar, *men inte lika felbar*, Se Bhaskar 2008: 43.

4. Metod

Uppsatsens syfte består som sagt av två delar. Den första delen riktar sig mot det empiriska forskningsfältet som studerar välbefinnande i relation till åldrande. I förhållande till denna ansats ska en *idéanalys* genomföras. Denna kommer delvis att utföras med ett antal idealtyper som analytiskt verktyg. Den andra delen utgörs av ett försök att vidareutveckla den teoretiska förståelsen för *vad* det är som mäts; dels utifrån det underlag som idéanalysen frambringar och dels genom att låta detta underlag möta de teorier och tankelinjer som berördes ovan. Ambitionen är att *samtidigt* lägga vikt vid existerande eller tidigare teori *och* det empiriska material som analyseras – tidigare teori tillåts forma analysen av det empiriska materialet och det empiriska materialet tillåts kasta ett nytt ljus över, och inverka på, tidigare teori.⁹¹

4.1 *Idéanalys*

För att kunna synliggöra vilka antaganden som görs i definitionerna och användningen av begreppet välbefinnande kommer en kvalitativ *idéanalys* av det empiriska materialet att genomföras. Göran Bergström och Kristina Boréus definierar en idé som en tankekonstruktion med det utmärkande draget att de präglas av en viss kontinuitet, till skillnad från mer flyktiga intryck eller attityder.⁹² Problemet med denna förståelse skulle kunna vara att den för tanken till en idédefinition som enbart har plats för det medvetna och välartikulerade idésystemet, vilket utesluter de affektiva, omedvetna och symboliska dimensionerna av begreppet.⁹³ Sven-Eric Liedman gör en distinktion mellan *latenta* och *manifesta* ideologier som även skulle kunna överföras till förståelsen av idéer som tankekonstruktioner med en viss kontinuitet. De explicit formulerade idéerna kan förstås som manifesta. Dock förutsätter det manifesta alltid olika latenta antaganden⁹⁴ De manifesta idéerna är de som skrivs ut i det empiriska materialet, de latenta idéerna utgörs av de antaganden som är förutsättningen för de manifesta.

4.2 *Idealtyper*

Idéanalysens huvudsakliga analysverktyg kommer att utgöras av ett antal *idealtyper* som syftar till att rekonstruera de latenta idésystemen och kategorisera de manifesta definitionerna som är knutna till det empiriska materialet. Max Weber definierar begreppet idealtyp som ett verktyg som bidrar till att göra egenarten i ett sammanhang åskådlig och förståelig genom att ensidigt betona vissa synsätt, och genom att lägga samman en mängd spridda och inte klart avgränsade fenomen.⁹⁵ Idealtypen är enligt Weber en slags tankebild som "... förenar bestämda relationer och händelser i den historiskt givna verkligheten till en i sig motsägelsefri värld av *tänkta* sammanhang."⁹⁶ De idealtyper som har utvecklats i relation till uppsatsens första delsyfte skiljer sig något från Webers definition genom att de inte i första hand studerar den verklighet som

⁹¹ Denna strategi för samhällsvetenskaplig praktik och teoriutveckling kallar Derek Layder för *Adaptive Theory*. Se Layder, Derek. *Sociological Practice. Linking Theory and Social Research*. London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage Publications, 1998: 17-19, 166.

⁹² Bergström, Göran och Boréus, Kristina. Idé- och ideologianalys. I *Textens Mening och Makt*, Bergström, Göran och Boréus, Kristina (red.), 149-180. Lund: Studentlitteratur, 2005.

⁹³ Eagleton, Terry. *Ideology*. London/New York: Verso, 2007 [1991]: 221. Eagleton skriver om ideologier men resonemanget är även viktigt i samma mening när det är idéer som är temat.

⁹⁴ Liedman (1980): 72; Jmf Oalusson, Lennart. Från text till text. I *Idéhistoriens egenart*, Oalusson, Lennart (red.), 9-34. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion: 19.

⁹⁵ Weber, Max. Samhällsvetenskapernas objektivitet. I *Vetenskap och Politik*. Göteborg: Bokförlaget Korpen, 1977 (1904): 139.

⁹⁶ Kursiv i original, Weber 1977: 138.

idéerna handlar om. De kommer att användas som ett slags raster varigenom de vetenskapliga artiklarna analyseras.⁹⁷ Fördelarna med denna metod är att de mönster och idésystem som materialet är knutet till förhoppningsvis kan rekonstrueras och jämföras. Ett problem som kan uppstå i användningen av idealtyper är att analysmodellen är specialiserad till den grad att materialet tillskrivs något som inte finns där. Detta leder till validitetsproblem. Om analysmodellen tvärtom är för grov kan detta resultera i att materialet endast grovsorteras utifrån några få kategorier.⁹⁸ En kritik som kan riktas mot alla former av klassifikationsscheman är att det kan vara oklart om de är utvecklade innan analysen genomförs, vilket skulle innebära att den snarare ett resultat än ett analysverktyg.⁹⁹

De idealtyper som har utvecklats är inspirerade av Ruut Veenhovens genomgång av olika idésystem som syftar till att beskriva fenomenet livskvalité.¹⁰⁰ Veenhovens idealtyper har vissa likheter med Archers analytiska distinktion mellan agent och struktur. Dessutom för de båda in en tidsdimension vilket riktar ljuset mot de dynamiska momenten. Om Veenhovens idealtyper främst utgör *formen* för de idealtyper som har utvecklats är *inhållet*, dvs. de kvalitativt olika egenskaper som finns inom respektive fält av idealtyperna, utarbetat i förhållande till de utgångspunkter som följer av den analytiska dualismen. En viktig skillnad bör dock noteras: den analytiska dualismen tar ett mycket bredare grepp än idealtyperna. De är avgränsade till att inkludera olika aspekter av välbefinnande som kan tänkas dyka upp i det empiriska materialet. Men idealtyperna är likväl teoretiskt *informerade* av den analytiska dualismen, vilket innebär att analyserna görs utifrån en tydligt definierad position.

Idealtyperna består av fyra fält som är *analytiskt* avgränsade. De olika fälten kan vara *internt* relaterade samtidigt som de inte bör reduceras till varandra. Den första distinktionen skiljer struktur från agent. Den syftar till att skilja resurser som är omedelbart knutna till varats tillstånd, dvs. mänskliga egenskaper,¹⁰¹ från sådana egenskaper som existerar relativt oberoende av detta och är knutna till det samhällseliga tillståndet, dvs. samhällseliga villkor. Den andra distinktionen skiljer potentialitet från aktualitet. Den syftar till att skilja individens affektiva och kognitiva upplevelser av, eller samhällseliga uppfattningar om, välbefinnande från olika aspekter som har med varats eller samhällets tillstånd att göra.

	Struktur	Agent
Potentialitet	<i>Fält 1.</i> <i>Liveability of the environment.</i> Ex. välfärdsstaten, ekonomi, diskurs etc.	<i>Fält 2.</i> <i>Liveability of the person.</i> Ex. hälsa, aktivitet, kunskap etc.
Aktualitet	<i>Fält 3.</i> <i>Utility of life</i> Ex. nytta, meningen med livet etc.	<i>Fält 4.</i> <i>Appreciation of life.</i> Ex. subjektivt välbefinnande, lycka etc.

⁹⁷ Jmf. Bergström och Boréus (2005: 159) av idealtyper.

⁹⁸ Bergström och Boréus (2005): 172.

⁹⁹ Ibid: 172.

¹⁰⁰ Veenhoven, Ruut. The Four Qualities of Life: Ordering Concepts and Measures of the Good Life. I *Understanding Human Well-Being*. McGillivray, Mark och Clarke, Matthew (red.), 74-100. Tokyo/New York/Paris: United Nations University Press, 2006.

¹⁰¹ Dessa egenskaper kan även förstås som förkroppsligade.

De avgränsningar som finns i idealtyperna handlar om vilket fält en given definition och användning *refererar* till, eller *pekar* mot. I analysen kommer hänsyn att tas till relationen mellan den manifesta definitionen av välbefinnande och de explicita frågor som ställs till respondenterna och de latent antaganden som följer av denna relation. Genom denna analys kan de empiriska studierna förstås i relation till idealtyperna genom att de betonar olika delar av fälten. Dock ska redan här påpekas att det är svårt att göra helt vattentäta avgränsningar mellan fälten, och på samma sätt är det många gånger svårt att urskilja hur en given studie kan placeras i förhållande till dessa skiljelinjer.

4.3 Empiri och urval

Det empiriska materialet i uppsatsen utgörs som tidigare framförts av ett antal vetenskapliga artiklar som studerar välbefinnande i relation till åldrande. I urvalsprocessen har de metaanalyser och beskrivande studier som berördes i kapitlet om tidigare forskning varit en viktig källa. Tillsammans har dessa undersökt och avgränsat fältet som studerar välbefinnande i relation till åldrande. Inom detta fält valdes artiklar efter hand i relation till de idealtyper som utarbetats. Urvalet och första ordningens analys pågick samtidigt och avbröts först när definitionerna och användningen av begreppet välbefinnande återkom allt oftare, dvs. när artiklarna inte längre erbjöd några kvalitativt nya insikter i förhållande till idealtyperna.¹⁰² En annan avgränsning utgjordes av de ramar som följer av kandidatuppsatsen form. Sammantaget har 26 vetenskapliga artiklar som studerar relationen mellan välbefinnande och åldrande analyserats.

4.4 Etik

Ett av uppsatsens syften är att undersöka vilka outtalade antaganden som måste göras för att en given definition och användning av begreppet välbefinnande ska vara möjlig inom ramen för en given studie. Detta angreppssätt för med sig olika försök att artikulera det oartikulerade, att tillskriva olika texter idéer och argument som författaren kanske inte är medveten om eller av någon anledning valt att utelämna, vilket skulle kunna ses som etiskt problematiskt.¹⁰³ Å andra sidan är författare till vetenskapliga artiklar antagligen medvetna om att en text som offentliggjorts kommer att utsättas för denna form av kritik. Det är helt enkelt en del av det vetenskapliga arbetet.

¹⁰² Sandelowski, Margarete. Theoretical Saturation. I *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods, Volumes 1 & 2*. Given, Lisa M. (red.), 875-876. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore: Sage Publications, 2008.

¹⁰³ Forskningsetiska rådets forskningsetiska principer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning är inte av relevans inom ramen för denna uppsats eftersom de riktar sig till studier som befinner sig på en lägre abstraktionsnivå. Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* [Elektronisk version]. Stockholm: Vetenskapsrådet.

5. Resultat och analys

Det empiriska underlag som varit föremål för uppsatsens idéanalys utgör inget undantag från den praxis som kan spåras ända tillbaka till Herodotos och som är högst närvarande än idag: många olika begrepp och termer används omväxlande i försöken att mäta välbefinnande. Denna problematik är den första som behandlas nedan. Framställningen inleds med en idéanalys av de utvalda studiernas definitioner av välbefinnande. Dessa kommer att relateras till de tre positioner med skiftande förståelse av välbefinnande som berördes i teorikapitlet. Härefter ska studiernas definitioner av välbefinnande analyseras med hjälp av idealtyperna. Dessa delar är knutna till uppsatsens första delsyfte. I förhållande till det andra delsyftet ska de tillämpade studiernas möjligheter och begränsningar relateras till tänkandet om välbefinnande och till de teoretiska utgångspunkter som behandlades i teorikapitlet. Avslutningsvis ska förutsättningarna för att ta den teoretiska förståelsen vidare för vad det är som mäts i den tillämpade forskningen undersökas.

5.1 Sju källor

I det empiriska materialet behandlas begreppet välbefinnande i hög utsträckning som en *empirisk kategori*, dvs. som ett antal näraliggande empiriska egenskaper vars *konstituerande* egenskaper och relation till människan och samhället lämnas relativt outredda.¹⁰⁴

Eftersom en teoretisk diskussion om vad välbefinnande anses vara oftast är frånvarande i det empiriska underlaget krävs en analys av de källor som studierna refererar till. Denna undersökning har visat sig leda fram till fem olika originalkällor som har utvecklat olika koncept för att mäta välbefinnande, de flesta med fokus på det empiriska arbetet, men några i mer teoretisk bemärkelse.¹⁰⁵ De studier som inte refererar till någon av dessa källor förstår välbefinnande antingen som svaret på en enskild fråga om hur individen mår (i termer av lycka, livstillfredsställelse eller livskvalité), eller som svaret på flera frågor som inte uteslutande relaterar till dessa upplevelser (i termer av exempelvis hälsa, individuell ekonomi, funktionsberoende, meningsfulla aktiviteter, aktivitet etc.).¹⁰⁶ Sammantaget genererar detta sju kategorier som tillsammans fångar samtliga studier i urvalet.

För det första finns ett antal studier som följer Vivian Wood, Mary L. Wylie och Bradford Sheafors *Life Satisfaction index Z (LSIZ)*.^{107, 108} LSIZ beskrivs som ett mätinstrument som mäter psykologiskt välbefinnande genom att studera fem komponenter av livstillfredsställelse: iver, bestämdhet och ork, överensstämmelse mellan önskade och uppfyllda mål, positiv självbild och gott humör.¹⁰⁹ Förutom dessa komponenter och de frågor som är knutna till dem ges inte fler ledtrådar till vad välbefinnande anses vara. Detta gäller såväl artikeln vari konceptet formuleras som de empiriska studier som använt sig av

¹⁰⁴ För en djupare diskussion om skillnaden mellan *empiriska kategorier* och *teoretiska begrepp*, se Danermark m.fl. 2003: 228.

¹⁰⁵ Se bilaga 1.

¹⁰⁶ För svaret på den enskilda frågan om lycka, livstillfredsställelse eller livskvalité, se bilaga 2. För de artiklar som förstår välbefinnande utan att direkt relatera studierna till dessa upplevelser, se bilaga 3. (Halleröd (2009) och Nordenmark och Stattin (2009) utgör delvis ett undantag här genom att inkludera en fråga som handlar om individen har känt sig olycklig, dvs. en negation till de ovan nämnda tillstånden)

¹⁰⁷ Sheafor, Bradford; Wood, Vivian och Wylie, Mary L. An Analysis of a Short Self-Report Measure of Life Satisfaction: Correlation with Rater Judgments. *Journal of Gerontology*. Vol. 24, No. 4 (1969): 465-469.

¹⁰⁸ Följande studier i urvalet använder LSIZ: Björk Hassing, Ingeborg Berg, Johansson och Thorvaldsson 2011; Broome, Liddle och McKenna 2007; Bergeman, och Bisconti 1999.

¹⁰⁹ Ibid: Sheafor, Wood och Wylie 1969: 466.

det.¹¹⁰ De empiriska egenskaper som Wood m.fl. förstår som välbefinnande skulle andra vilja undvika att se som komponenter av, utan snarare som oberoende variabler med olika förhållanden till, välbefinnande.¹¹¹ Genom att inte uteslutande och direkt relatera välbefinnande till ett mentalt tillstånd närmar sig detta koncept ”objective list theories”. Oavsett om en given individ anser att det är exempelvis ”bestämmdhet” eller ”ork” som genererar välbefinnande tillskrivs dessa ett värde.

För det andra finns ett antal studier som följer Norman M. Bradburns *Affect Balance Scale* (ABS).^{112, 113} Bradburn utvecklade sin modell utifrån en empirisk grund som visade att positiv och negativ affekt är relativt oberoende av varandra. Utifrån dessa faktorer skapades tre mått: positiv affekt, negativ affekt och kvoten mellan dessa – en person vars positiva affekt dominerar över den negativa anses vara psykologiskt välbefinnande och vice versa.¹¹⁴ Denna modell bär på flera drag som är gemensamma med den hedonistiska och utilitaristiska förståelsen av välbefinnande och lycka. Dock avviker den något genom att skilja på de variabler som är kopplade till närvaron eller frånvaron av positiv affekt och vice versa.¹¹⁵

För det tredje finns ett antal studier som följer M Powell Lawtons reviderade *The Philadelphia Geriatric Center Morale Scale* (PGCMS).^{116, 117} Välbefinnande mäts utifrån tre skilda faktorer: oro, attityd till det egna åldrandet och missnöje med ensamhet.¹¹⁸ Här finns således ett antagande om en generell känsla av välbefinnande.¹¹⁹ Men fortfarande rör det sig om känslor som individen måste uppleva inom dessa relativt generella domäner, dvs. om ett mentalt tillstånd. De frågor som utarbetats är antingen neutrala eller negativa i sin utformning vilket medför en förståelse av välbefinnande som frånvaron av dess negativa motpol.

För det fjärde finns ett antal studier som följer Ed Diener, Robert A Emmons, Randy J Larsen och Sharon Griffins *The Satisfaction With Life Scale* (SWLS).^{120, 121} Författarna argumenterar för att subjektivt välbefinnande bör förstås som bestående av tre komponenter: positiv affekt, negativ affekt och livstillfredsställelse. De två förra refererar till emotionella aspekter, den senare till kognitiva bedömningar.¹²² SWLS utvecklades för att föra in en kognitiv och bedömande komponent i studiet av subjektivt välbefinnande,¹²³ som alltså förstås som ett mentalt tillstånd.

¹¹⁰ Björk Hassing, Ingeborg Berg, Johansson och Thorvaldsson 2011: 15; Broome, Liddle och McKenna 2007: 276; Bergeman och Bisconti 1999: 96.

¹¹¹ Se exempelvis George 2006: 332.

¹¹² Bradburn, N. M. *The Structure of Psychological Well-Being*. Chicago: Aldine Publishing, 1969.

¹¹³ Följande studier i urvalet använder ABS: Thomas 2010; Balaswamy och Richardson 2001.

¹¹⁴ Bradburn 1969: 9.

¹¹⁵ Ibid: 70.

¹¹⁶ Lawton, Powell M. The Philadelphia Geriatric Center Morale Scale: A Revision. *Journal of Gerontology*, vol. 30, No. 1 (1975): 85-89.

¹¹⁷ Följande studier i urvalet använder PGC Morale Scale: Breeze, Bulpitt, Fletcher, Grundy, Jones, Latif och Wilkinson 2005; Kim och Moen 2002.

¹¹⁸ Lawton 1975: 85.

¹¹⁹ Ibid: 89.

¹²⁰ Diener, Ed; Emmons, Robert A; Griffin Sharon och Larsen, Randy J. The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personal Assessment*, Vol 49, No. 1 (1985): 71-75.

¹²¹ Följande studier i urvalet använder SWLS: Breeze, McMunn, Nazroo, Wahrendorf och Zaninotto 2009; Butcher, Callinan, Robertson och Warr 2004; Cheng 2004; Alphilippe, Bailly, och Gana 2004; McAuley, Blissmer, Marquez, Jerome, Kramer och Katula 2000.

¹²² Diener, Emmons, Griffin och Larsen 1985: 71.

¹²³ Ibid: 71.

För det femte finns det ett antal studier som följer Martin Hyde, Richard Wiggins, Paul Higgs och David Blanes *Control, Autonomy, Self-Realisation and Pleasure Measure (CASP-19)*.^{124, 125} Till skillnad från förståelsen av välbefinnande som kommer till uttryck i de föregående kategorierna är CASP-19 ett empiriskt verktyg som innehåller en tydlig teoretisk anknytning. Den teoretiska grunden utgörs av ett möte mellan å ena sidan Len Doyal och Ian Goughs vidareutveckling av Abraham Maslows teori om mänskliga behov (som i Doyal och Goughs version blir ickehierarkisk och får ett tillägg genom att socialt deltagande och autonomi ses som essentiella behov) och å andra sidan Anthony Giddens teori om självet i senmoderniteten som ett reflexivt projekt och personligt narrativ.¹²⁶ De fyra domänerna *control, autonomy, self-realisation* och *pleasure* är resultatet av de mänskliga behov som identifierats och konstituerar enligt författarna livskvalité. *Kontroll* betyder förmågan att aktivt påverka den egna miljön och *autonomi* betyder individens rätt att vara fri från oönskade ingrepp från andra. När dessa delar har aktualiserats behöver individer använda den reflexiva processen av *självförverkligande* i aktiviteter som ger dem *njutning*, eller *lycka*.¹²⁷ Livskvalité förstås slutligen som summan av uppfyllda krav inom varje domän.¹²⁸ Likt Sen och Nussbaums förståelse av välbefinnande inbegriper således detta perspektiv såväl *positiv* som *negativ* frihet. En annan viktig influens är givetvis den hedonistiska tanketraditionen.

För det sjätte finns det ett antal studier som förstår välbefinnande som svaret på den enskilda frågan om hur individen mår (i termer av livskvalité, livstillfredsställelse, eller lycka).¹²⁹ Detta är det tydligaste exemplet på en position som ser välbefinnande som ett mentalt tillstånd.

För det sjunde finns det ett antal studier som varken refererar till något utvecklat koncept av välbefinnande eller som uteslutande ställer direkta frågor om positiva och negativa affekter och/eller kognitiva bedömningar.¹³⁰ Dessa studier förstår välbefinnande genom att ställa frågor inom olika domäner av livet (exempelvis hälsa, känsla av underlägsenhet, depression, sjukdom, ekonomi, den egna ekonomin, funktionsberoende, meningsfulla aktiviteter, aktivitet etc.). Tillsammans genererar positiva svar inom dessa domäner en indikator för välbefinnande. Detta innebär att välbefinnande inom denna kategori oftast förstås som såväl ett mentalt som ett samhällets och varats tillstånd.

5.2 Välbefinnande – i sig

Samtliga studier i urvalet undersöker frågan om äldres välbefinnande genom att studera ett antal bestämningsfaktorer eller oberoende variabler. Särskiljningen bär på ett antagande om att välbefinnande i

¹²⁴ CASP-19 har formulerats i två artiklar. Dess teoretiska grund och utveckling finns i Higgs, Paul; Hyde, Martin; Wiggins, Richard och Blane David. Researching Quality of Life in Early Old Age: The Importance of the Sociological Dimension. *Social Policy and Administration*, Vol. 37, No. 3 (2003): 239-252. Dess empiriska grund och utveckling finns i Hyde, Martin; Wiggins, Richard; Higgs, Paul och Blane, David B. A measure of quality of life in early old age: the theory, development and properties of a needs satisfaction model (CASP-19). *Aging & Mental Health*, Vol. 7, No. 3 (2003): 186-194.

¹²⁵ Följande studier använder CASP-19: Breeze, McMunn, Nazroo, Wahrendorf och Zaninotto 2009; Hyde, Siegrist, Von Dem Knesebeck och Wharendorf 2007; Gilleard, Higgs och Hyde 2007; Blane, Higgs, Hyde och Wiggins 2004.

¹²⁶ Higgs, Hyde, Wiggins och Blane 2003: 243-4.

¹²⁷ Ibid: 244-5.

¹²⁸ Hyde, Wiggins, Higgs och Blane 2003: 188.

¹²⁹ Följande studier faller inom denna kategori: Theurer och Wister 2010; Barger, Donoho och Wayment 2009; Yang 2008; Plagnol och Easterline 2008; Inglehart 2002; Kim och Moen 2001.

¹³⁰ Följande studier faller inom denna kategori: Jacobs-Lawson och Wadell 2010; Halleröd 2009; Nordenmark och Stattin 2009; Martikainen, Seitsami och Tuomi 2007; Hinterlong, Morrow-Howell, Rozario och Tang 2003.

någon mening är något annat än dessa faktorer. För att studierna ska vara *möjliga* bör välbefinnande rimligen vara något *i sig*, utöver de bestämningsfaktorer som vid en given tidpunkt studeras. Om inte skulle det innebära att studierna undersöker hur välbefinnande samvarierar med välbefinnande. Förvisso skulle detta kanske vara möjligt med ett longitudinellt upplägg, och ett fåtal av studierna analyserar data av det slaget. I ett sådant upplägg borde det ändå vara viktigt att tydligt särskilja de egenskaper som inkluderas i begreppet från de som analyseras som oberoende variabler.

Detta resonemang ligger till grund för distinktionen mellan 1) de studier som förstår välbefinnande som *uteslutande* en kognitiv bedömning och/eller relationen mellan positiva och negativa emotioner¹³¹ och 2) de studier som förstår välbefinnande genom att utöver de kognitiva och/eller affektiva elementen ta in frågor som berör områden som sträcker sig utanför det mentala (exempelvis fysisk hälsa, den egna ekonomin, funktionsberoende, sömnlöshet, meningsfulla aktiviteter, aktivitet etc.).^{132*}

Uppdelningen och dess konsekvenser kan förtydligas med hjälp av de idealtyper som utarbetades tidigare. Kategori 1 förstår välbefinnande som en egenskap lokaliserad inom fält 4 eftersom frågorna i första hand refererar till respondentens mentala tillstånd – ibland generellt och ibland *om* olika aspekter som kan placeras inom de övriga tre kategorierna. Välbefinnande förstås således uteslutande som ett mentalt tillstånd, som ett *utfall* som måste *upplevas* av individen.

Inom kategori 2 finns studier som förenas i ett antagande om att välbefinnande i sig är lokaliserat inom fler fält än det fjärde. De flesta studierna ställer förvisso frågor som implicerar att välbefinnande har att göra med individens mentala tillstånd, men förutom detta ställs även frågor som i första hand relaterar välbefinnande till fält 1 och 2. Välbefinnande är således en fråga om ett samhälleligt, mentalt och ett varats tillstånd. Detta innebär vidare att välbefinnande inte enbart ses som en fråga om individens erfarenheter och upplevelser. Ingen av studierna förstår följaktligen välbefinnande genom att i första hand peka mot det tredje fältet.

5.3 Vad måste finnas för att välbefinnande ska vara möjligt?

Skillnaden mellan de två sistnämnda kategorierna är inte i första hand hur rimliga de är i relation till en given definition. Rimligheten beror snarare på vilka premisser som antagits och deras förhållande till den verklighet de handlar om – och detta kan givetvis endast bedömas utifrån en given position. Den position som intas här är den som utgörs av den analytiska dualismens antaganden.

I de studier som ingår i urvalet sägs som sagt mycket lite om de premisser som antas. Men oavsett om en given studie formulerar de antaganden som ligger till grund för definitionen och användningen av begreppet välbefinnande eller ej ställer de oundvikligen¹³³ en viktig fråga, nämligen: ”Vad måste

¹³¹ Se bilaga 4.

¹³² Se bilaga 5. * Här kan återigen nämnas att det många gånger är svårt att skilja mellan vad som faller inom respektive kategori. Exempel: Ett uttalande om möjligheten att kunna promenera en viss sträcka varje dag innehåller givetvis också emotionella och kognitiva moment, men frågan refererar i *första hand* till en förmåga som är fysisk. Detsamma skulle kunna gälla funktionsberoende, ekonomi, sömn etc. Detta har varit det vägledande kriteriet när analysen av denna distinktion har gjorts. Men än en gång: det är inga vattentäta skott mellan de två kategorierna och de artiklar som sorterar under respektive kategori.

¹³³ Ordet “oundvikligen” betyder i det här sammanhanget att oavsett om ett epistemologiskt påstående underbyggs med en explicit teoretiserad ontologi eller ej följer antaganden *om vad som är* genom ett påstående om hur *ett visst fall* kan beskrivas, tolkas eller förklaras. Om ontologin uttrycks men förnekas

finnas för att välbefinnande ska vara möjligt?” När denna problematik artikuleras pekar den i sig själv vidare mot en mängd nya frågor. Om svaret är att det måste finnas människor som kan känna sig eller vara välbefinnande öppnas dörren mot olika föreställningar om vad en människa är.¹³⁴ Om människan förstås som villkorad av och som en del av ett samhälle uppkommer i sin tur frågan om vad ett samhälle är och, inte minst, hur relationen mellan människa, välbefinnande och samhälle kan förstås. Denna uppsats kommer givetvis inte ge några heltäckande svar på dessa angelägna frågor. Men förhoppningsvis har de två tidigare avsnitten kastat ett visst ljus över de antaganden som görs genom definitionen och användningen av begreppet välbefinnande, vilket kan skapa en grund för att identifiera dess möjligheter och begränsningar.

Tidigare visades hur samtliga studier i urvalet antar att välbefinnande i någon mening är någonting *i sig*, någonting utöver de oberoende variabler som studeras. Detta kan tolkas som att de variabler som studeras tillskrivs status som en av flera *förutsättningar* för välbefinnande. När studierna saknar en tydlig teoretisk grund i sin förståelse av välbefinnande följer ett gemensamt problem: det finns en risk att de oberoende variabler som studeras ges en universell eller historiskt överskridande status.¹³⁵ De variabler som studeras finns i ett sammanhang och förutsätter rimligen en individ som å ena sidan genom sin personliga identitet kan betrakta variablerna som angelägna, och å andra sidan har en förmåga att omvandla dessa förutsättningar till välbefinnande.¹³⁶ Gemensamt för dessa dimensioner är att de är relaterade till historiskt givna villkor. Även om antagandet om välbefinnande som någonting *i sig* är gemensamt skiljer sig studierna, som vi såg ovan, genom att uppfattningarna om välbefinnande på olika sätt kan relateras till de idealtyper som utarbetades i metodkapitlet.

De studier som sorterade under den andra kategorin förenades genom att förstå välbefinnande i relation till fler fält än det fjärde, men också inklusive detta. På det viset kan de komma undan de problem som är förknippade med att definiera välbefinnande som ett uteslutande mentalt fenomen. Resultatet lider inte lika stor risk att studera människor som på olika sätt har anpassat sina preferenser efter en verklighet som är mer eller mindre gynnsam; risken att studera ”den rikes missnöje liksom den fattiges fördragsamhet” minimeras.¹³⁷ Dock följer även vissa begränsningar genom antagandet att välbefinnande *i sig* är någonting utöver individens mentala tillstånd. Anledningen är att fälten fångar kvalitativt olika egenskaper, eller rättare: olika mänskliga egenskaper och samhällsliga villkor. När egenskaper inom ett givet fält inkluderas som delar av individens välbefinnande aktualiseras frågan om vilka egenskaper inom dessa fält som väljs ut. Om inte alla egenskaper inom ett givet fält inkluderas i

sker i praktiken en problematisk sammansmältning av ömsesidigt inkonsistenta men dolda komplementära komponenter. Se: Bhaskar, Roy. On the Ontological Status of Ideas. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. Vol. 27, No 2/3. (1997): 139-147: 142.

¹³⁴ Hirdman, Yvonne. The Happy 30s. A Short Story of Social Engineering and Gender Order in Sweden. I *Swedish Modernism. Architecture, Consumption and the Welfare State*, Mattson, Helena och Wallenstein, Sven-Olov (red.). London: Blackdog Publishing, 2010: 70.

¹³⁵ Marx har pekat på de risker som finns när ett *uttryck* rycks ur sitt sammanhang och ges en universell status genom att föra fram de ideologiska dimensionerna av Smith och Ricardos människosyn som han menar är ett resultat av 1700-talets ekonomiska förändringar: ”Man fäster sig då bara vid skenet, vid utanverket i de små och stora robinsonaderna ... För 1700-talets profeter, på vilkas axlar Smith och Ricardo står, är denna 1700-talsmänniska ett ideal som alltid existerat. I själva verket är hon en produkt av å ena sidan upplösningen av de feodala samhällsformerna, å andra sidan de nya produktivkrafter som utvecklades på 1500-talet. Men hon framställs inte som ett historiskt resultat utan som utgångspunkt för historien.” Se Marx, Karl. *Grundrisse: Ett Urval*. Hägersten: Tankekraft Förlag, 2010 [1858]: 43-4.

¹³⁶ Se teorikapitlet för en diskussion om personlig identitet och villkor för transformation av förutsättningar till välbefinnande.

¹³⁷ Johansson, Sten. Mot en Teori för Social Rapportering. Rapport Nr 2 från Levnadsnivåprojektet. Utvidgad version av Stencilrapport 1977-01-20. Stockholm: Institutet för Social Forskning, 1979: 51.

begreppet välbefinnande följer frågan om hur detta legitimeras. Om exempelvis hälsa, som är en egenskap inom fält 2, förstås som en del av välbefinnande i sig kan det vara problematiskt att legitimera varför inte aktivitet är det, som också är en egenskap inom fält 2; om aktivitet förstås som en del av individens välbefinnande, varför inte kreativitet och intentionalitet; om kreativitet och intentionalitet förstås som en del av individens välbefinnande, varför inte olika sorters kunskap; om kunskapen förstås som en del av individens välbefinnande, varför inte individens *psykobiografi*¹³⁸ osv. Detta exempel blir än tydligare när fält 1 ses som en del av individens välbefinnande. Varför är exempelvis ekonomi en del av individens välbefinnande och inte infrastruktur, bostad, bil, politiskt system, klimat och miljö, diskurs etc. Kortfattat kan denna begränsning beskrivas som att det problematiska med att betrakta välbefinnande som lokaliserat till något av fälten utöver det fjärde är möjligheten att teoretiskt legitimera varför vissa av egenskaperna inom dessa fält kan betraktas som förutsättningar för eller samvarierande med välbefinnande när andra betraktas som delar av den helhet som utgör fenomenet välbefinnande. Förutom denna problematik begränsar denna förståelse av välbefinnande forskningens möjligheter att studera relationen mellan de förutsättningar som säkerligen ofta är internt relaterade till, men något annat än, välbefinnande i termer av ett mentalt tillstånd. Möjligheten att studera hur inre och yttre villkor *tenderar*¹³⁹ att leda till välbefinnande, men inte nödvändigtvis gör det, begränsas således.

Dessa problem är inte lika framträdande inom den första kategorin som förstod välbefinnande i sig som uteslutande ett mentalt tillstånd, dvs. genom att relatera fenomenet till fält 4. Denna kategori förenas alltså genom möjligheten att undvika att kvalitativt olika egenskaper sammanblandas. När välbefinnande förstås som ett mentalt tillstånd uppkommer emellertid de begränsningar och problem som Sen och Nussbaum har artikulerat. Människan tenderar sannolikt att anpassa sitt mentala tillstånd till de villkor som föreligger. Vad som framstår som än mer problematiskt när välbefinnande uteslutande förstås som lokaliserat inom fält 4 är att det följer ett antagande om att individens emotioner och kognitiva bedömningar antingen är en *avspeglning* av, eller *autonoma* i förhållande till, samhällets och varats tillstånd. Egenskaperna inom det fjärde fältet ges en auktoritär roll som förutsätter att de upplevelser individen vid ett givet tillfälle rapporterar inte kan vara villkorade av interagerande mekanismer som gör uttalandets förklaringsvärde begränsat.

5.4 Välbefinnande i relation till den analytiska dualismen

Om människan är en förutsättning för att välbefinnande ska vara möjligt, och människan är *internt relaterad* till samhället, torde begreppet välbefinnande kunna betraktas som relaterat till *både* människan och samhället. Med de problem som följer av att förstå individens välbefinnande som lokaliserat inom något fält utöver det

¹³⁸ Derek Layder har myntat detta begrepp eftersom: "We must also understand the self as a historical emergent and have some means of tracing and registering its ever developing nature. The notion of psychobiography points to the development of the self as a linked series of evolutionary transitions, or transformations in identity and personality at various significant junctures in the lives of individuals. In this sense psychobiography traces the life "career" of an individual and ties together both the subjective and the objective facets of an individual's experience." Se Layder, Derek. *Modern Social Theory*. London: Routledge, 2003 [1997]: 47.

¹³⁹ Begreppet tendens förstås här inte enbart som ett resultat eller ett utfall, utan som en *kraft i sig*. Se Brown, Andrew; Fleetwood, Steve och Roberts, J. Michael. The marriage of critical realism and Marxism: happy, unhappy or on the rocks? I *Critical Realism and Marxism*, Brown, Andrew; Fleetwood, Steve och Roberts, J. Michael (red.), 1-23. London: Routledge, 2002: 8.

fjärde verkar det emellertid fruktbart att betrakta välbefinnande som bestående av människans kognitioner och emotioner – och ett samhälle saknar rimligen dessa egenskaper.¹⁴⁰ Men att anta att individens emotioner och kognitioner bär på *svaret* om vad välbefinnande är har också visat sig problematiskt. Och vad mera är:

If happiness is a state of mind, then it is arguably dependent on one's material circumstances. It is possible to claim that you can be happy despite those circumstances ... Yet it is grossly improbable that you could feel content living in an unsanitary, overcrowded refugee camp, having just lost your children in some natural disaster.¹⁴¹

Här krävs emellertid några förtydliganden. I förhållande till Archers analytiska dualism och teorierna om människans emotioner och reflexivitet är det viktigt att betona att lycka och välbefinnande är ”dependent” i den meningen att emotionerna som reflexivt prioriteras genom den inre konversationen *handlar om* och *förutsätter* materiella omständigheter, men inte *bara* materiella omständigheter. Det andra ledet av citatet innehåller en tanke som sätter fingret på hur välbefinnande kan förstås med de antaganden som är den analytiska dualismens: individens välbefinnande och lycka är inte determinerade utan villkorade av de omständigheter som är för handen givna och som individer konfronterar från de sociala positioner de ockuperar. Vissa omständigheter kan antagligen *tendera* att medföra en viss upplevelse eller erfarenhet. Men svaren som handlar om dessa erfarenheter är felbara. Denna felbarhet kan delvis fångas med begreppet epistemologisk dunkelhet. Eftersom vår kunskap om sakernas tillstånd präglas av en fundamental osäkerhet innebär detta att vår reflexivitet inte kan tillåtas en roll som innebär att vi ser denna som fullständigt kapabel att förstå vad som konstituerar det egna välbefinnandet. Men: för att kunna slutföra detta resonemang verkar det finnas ett behov av ett begrepp som kan förklara hur människans emotioner är villkorade.

5.5 Emotionell dunkelhet

De emotionella och kognitiva upplevelserna av välbefinnande som fångas inom det fjärde fältet i idealtyperna har alltså visat sig vara problematiska om de villkorlös förstås som konstituerande för individens välbefinnande. Istället antas de utifrån uppsatsens teoretiska perspektiv som villkorade. Ett av dessa villkor har fångats med begreppet epistemologisk dunkelhet som kan relateras till människans reflexivitet. Men om inte människans emotioner ska ses som autonoma i förhållande till, eller som en avspeglning av, den naturliga, praktiska och sociala ordningen av verkligheten, förutsätter detta ett liknande begrepp på den emotionella sidan. Det skulle kunna kallas *emotionell dunkelhet*.¹⁴² Även våra emotioner präglas antagligen av en relation till vår omgivning och oss själva som utmärks av en fundamental osäkerhet om sakernas tillstånd.¹⁴³ Begreppet emotionell dunkelhet syftar till att fånga hur klustren av emotioner av olika anledningar är oklara, felbara och omöjliga en avspeglning av, eller autonoma i relation till, varats och samhällets tillstånd.¹⁴⁴ Här är

¹⁴⁰ Jmf Seldén 2005: 102.

¹⁴¹ Eagleton, Terry. *The Meaning of Life*. Oxford: Oxford University Press, 2007: 151-2; Ferguson, Ian. Neoliberalism, Happiness and Wellbeing. *International Socialist*, Issue 117 (2007).

¹⁴² Detta begreppslika bidrag ska inte förstås som ett färdigutvecklat teoretiskt koncept, utan som ett försök att fånga vissa aspekter som kanske kan bidra med en väg ut från den dikotomi som finns i det empiriska materialet.

¹⁴³ På samma vis som med den epistemologiska dunkelheten bör den emotionella dunkelheten betraktas som just en emotionell och inte ontologisk fråga. Det är t.ex. möjligt att jag i en konflikt med en vän känner en stark ilska som i efterhand framstår som helt missriktad, och som har sin grund i en gammal obearbetad konflikt som hade liknande drag som den aktuella, men som var mycket allvarligare.

¹⁴⁴ Archer 2004: 348. Terry Eagleton argumenterar för en liknande position när han skriver att “There is no reason to believe in a post-Freudian era that our lived experience need be any less ambiguous than our ideas. I can be mistaken about my feelings as I can be about anything else.” Se Eagleton, Terry. *Ideology*. London/New York: Verso, 2007 [1991]: 20.

det viktigt att klargöra att det inte handlar om att vissa emotioner är felaktiga i den meningen att de är osanna eller obetydliga. Erich Fromm har en viktig poäng i sin förståelse av ideologier som kanske kan kasta visst ljus över denna fråga: ideologier ”är både sanna och osanna – sanna i den meningen att människorna uppriktigt tror på dem och osanna i den meningen att de är rationaliseringar, vars uppgift det är att dölja de verkliga motiven bakom de sociala och politiska handlingarna.”¹⁴⁵ Emotionerna kommer att finnas där oavsett hur oklara de är. Det är här som begreppet emotionell dunkelhet kan spela en roll. Av olika anledningar kan emotioner om omgivningen, om kognitioner och om andra emotioner vara mer eller mindre dunkla. Om epistemologisk dunkelhet är ett begrepp med logosperspektiv är emotionell dunkelhet ett begrepp med pathosperspektiv. Men dessa är tätt sammanvävda och antagligen endast möjliga att särskilja analytiskt.¹⁴⁶

Genom detta begreppspar kan problemen som uppstår när välbefinnande betraktas som en egenskap som är lokaliserad inom det fjärde fältet synliggöras. Förutsättningen för att de egenskaper som finns inom detta fält ska kunna betraktas som svaret på frågan ”Vad är välbefinnande?” är en *total frånvaro* av emotionell och epistemologisk dunkelhet. Och svaren torde vara felbara, villkorade av individens emotionella och reflexiva historia – av den egna psykobiografin som är en egenskap som knyter samman och emergerar ur gränsytan mellan de kvalitativt olika egenskaperna som konstituerar kategorierna agent och struktur, dvs. mänskliga egenskaper och samhälleliga villkor.

¹⁴⁵ Fromm 1996: 116.

¹⁴⁶ ”... *pathos* and *logos* work hand in hand at the second-order level.” Archer 2004: 345.

6. Avslutande diskussion

Uppsatsen inleddes med frågan ”Vad är välbefinnande?”. Det var en fråga som visade sig leda vidare mot en mängd nya områden med sina egna frågor. När den riktades till den tillämpade forskningen som studerar välbefinnande i relation till åldrande erbjöds, vilket förvisso var väntat, få svar. Frånvaron av grundlig teoretisk förankring kan emellertid betraktas som en företeelse som står i konflikt till den tillämpade forskningens anspråksfulla syfte och legitimering: att bidra med en lösning av de problem som studeras.¹⁴⁷ Vad denna fråga också visade var att även om ett grundligt svar i det närmaste är frånvarande följer ett antal antaganden enbart genom olika ingångar till begreppet, vilket än mer aktualiserar den potentiella konflikten.

De tre första forskningsfrågorna kretsade runt just denna problematik genom att fråga hur begreppet välbefinnande i det empiriska materialet definieras och används, vilka antaganden som definitionerna och användningen resulterar i samt vilka möjligheter och begränsningar som följer härav. Genom idéanalysen av definitionerna och användningen av begreppet välbefinnande identifierades två viktiga kategorier med både beröringspunkter och skiljelinjer i de antaganden som gjordes explicit och implicit om relationen mellan människa, välbefinnande och samhälle. Det gemensamma hos dessa kategorier var att de i någon mening förstår välbefinnande som något i sig själv. Skiljelinjen gick mellan de studier som enbart förstod välbefinnande som ett mentalt tillstånd och de som även inkluderade samhällets och varats tillstånd.

Dessa positioner bar emellertid på vissa begränsningar som tydliggjordes i relation till idealtyperna som utvecklades i metodkapitlet. Å ena sidan fanns en risk att sammanblanda kvalitativt olika egenskaper vilket skulle kunna försvåra en sociologisk analys av välbefinnandets förutsättningar och utfall förstådda som relativt oberoende av varandra. Å andra sidan fanns en risk att betrakta individens emotioner och kognitioner som en avspegling av, eller autonoma i relation till, hennes plats i världen. Dessa problem motiverade rörelsen från det första till det andra delsyftet och de forskningsfrågor som fokuserade på hur de möjligheter och begränsningar som identifierats förändras när de tolkas och rekontextualiseras i relation till den analytiska dualismens antaganden om relationen mellan människa och samhälle, samt vilka egenskaper som *mäts* i de empiriska studierna. Genom rekontextualiseringen framstod fält 1 och 2 i idealtypen som *instrumentella* i förhållande till det individuella välbefinnandet. Vidare fanns det inga studier i urvalet som lokaliserade välbefinnande inom det tredje fältet. Detta innebar att endast det fjärde fältet återstod. Men det visade sig innehålla sina egna problem. Om egenskaperna inom det fjärde fältet ses som konstituerande för människans välbefinnande förutsätter detta antingen att dessa egenskaper är helt autonoma i förhållande till varat och samhället eller att de är en direkt avspegling av varats och samhällets tillstånd. För det första framstod antagandet om det mentalas autonomi som problematiskt eftersom detta skulle innebära att människans emotioner och reflexivitet existerar i ett tomrum. För det andra framstod antagandet om avspeglingen som problematiskt eftersom detta förutsätter en total frånvaro av epistemologisk dunkelhet som är knutet till individens kognitiva förmågor. Följaktligen visade sig analysen av det empiriska

¹⁴⁷ Starrin 1993: 14.

materialet *peka tillbaka* mot de teoretiska utgångspunkterna och behovet av ett begrepp som kan fånga hur även människans emotioner är villkorade på olika sätt. Begreppet emotionell dunkelhet kan ses som ett försök att svara mot detta behov, och tillsammans med det teoretiska ramverket i sin helhet som ett försök att vidareutveckla den teoretiska förståelsen för begreppet välbefinnande.

Sett i ljuset av detta resonemang framstår den dikotomi som identifierades i det empiriska materialet mellan å ena sidan en förståelse av välbefinnande som ett uteslutande mentalt tillstånd och å andra sidan en förståelse av välbefinnande som ett såväl mentalt som ett samhällets och varats tillstånd som olycklig. Archers förståelse av relationen mellan agent och struktur och teorier om människans emotioner och reflexivitet kan tillsammans med begreppen emotionell och epistemologisk dunkelhet visa en möjlig väg för att överskrida de problem som identifierats.

När en individ svarar på frågor som syftar till att mäta välbefinnande är det inte, sett från denna position, välbefinnande *i sig* som mäts. Välbefinnande kan förstås som *ett fall av individens uttalanden* baserade på emotionella kommentarer på, och reflexiva prioriteringar av, personliga angelägenheter inom de tre ordningarna av verkligheten vilka individen oundvikligen lever inom – alltid dialektiskt relaterade till den kontext som utgör de villkor individen konfronterar. Reflexiviteten och emotionaliteten förstås dessutom som villkorade av emotionell och epistemologisk dunkelhet som på olika sätt refererar till individens emotionella och reflexiva *nu* och dess *historia*.

Utifrån de premisser som Archers teoribildning framhåller är det emellertid viktigt att betona att det mentala tillståndet inte kan reduceras till varken de tre ordningarna av verkligheten, till de villkor som är knutna till individens psykobiografi eller till det samhälle som kontinuerligt konfronteras. Här ryms således en möjlighet till förändring. Men det är också en möjlig jordmån för samhällelig reproduktion. Kanske är det som Friedrich Nietzsche skrev: "... människan vill hellre vilja *Intet*, än att *intet* vilja ..."¹⁴⁸ I förhållande till frågan om välbefinnande är det frestande att tillägga att om människan hellre vill *Intet* än att *intet* vilja är det antagligen också så att människan hellre vill *välbefinnande* än att vilja *intet* – kanske till den grad att detta tillstånd av olika anledningar upplevs *trots* de för handen givna omständigheterna. Om det förhåller sig på det viset finns det uppenbarligen en viss risk att vad som studeras är "den rikes missnöje liksom den fattiges fördragsamhet."¹⁴⁹ I relation till den tillämpade forskningens centrala värde och legitimering framstår denna *risk* som problematisk och indikerar behovet av en explicit teoretisk förankring när äldres välbefinnande studeras. Framförallt pekar uppsatsens resultat på att ett oproblematiserat likhetstecken mellan studiernas resultat och *politiska beslut*, eller mellan resultaten och *moraliska ståndpunkter* bör undvikas, även om de kan vara relaterade till varandra.

Om detta oproblematiserade likhetstecken undviks och om en icke-reduktionistisk förståelse av människans välbefinnande kan upprätthållas kan också några av de begränsningar som identifierats undvikas. Med dessa utgångspunkter skapas en möjlighet att integrera de relevanta frågorna och svaren

¹⁴⁸ Kursiv i original, Nietzsche, Friedrich. *Till Moralens Genealogi. En Stridsskrift*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2002 [1887]: 317.

¹⁴⁹ Johansson 1979: 51.

om mänskliga egenskaper och samhälleliga villkor som samtliga studier inom urvalet innehåller, vilket medger att den kunskap som det tillämpade forskningsfältet erbjuder kan förstås som en helhet bestående av kvalitativt olika egenskaper som på olika sätt är relaterade till det komplexa fenomenet välbefinnande. Mot denna bakgrund tycks studier som, med såväl kvalitativa som kvantitativa ansatser, undersöker hur egenskaperna inom och mellan de olika fälten i idealtyperna är relaterade till varandra över tid, vara ett intressant problemområde för framtida forskning. Även frågan om välbefinnandets konstituerande egenskaper och dess relation till andra biopsykosociala fenomen framstår som intressant och relevant framtida forskning. Framförallt är förhoppningen att uppsatsen kan inspirera och motivera studier som undersöker frågan om vad välbefinnande är ett fall av i relation till olika metodologiska positioner.

7. Bilagor

7.1 Bilaga 1

- Alphilippe, D; Bailly, N och Gana, K. Positive illusions and mental and physical health in later life. *Ageing & Mental Health*, Vol. 8, No. 1 (2004): 58-64.
- Balaswamy, Shantha och Richardson, Virginia E. The Cumulative Effects of Life Event, Personal and Social Resources on Subjective Well-Being of Elderly Widowers. *International Journal of Aging and Human Development*, Vol. 53, No. 4 (2001): 311-327.
- Bergeman, C S och Bisconti, Toni L. Perceived Social Control as a Mediator of the Relationships Among Social Support, Psychological Well-Being, and Perceived Health. *The Gerontologist*, Vol. 39, No. 1 (1999): 94-103.
- Björk Hassing, Linda; Ingeborg Berg, Anne; Johansson, Boo och Thorvaldsson, Valgeir. Personality and Personal Control make a Difference for Life Satisfaction in the Oldest-Old: Findings in a Longitudinal Population-Based Study of Individuals 80 and Older. *European Journal of Ageing*, Vol. 8 (2011): 13-20.
- Blane, D; Higgs, P; Hyde, M och Wiggins, R.D. Life course influences on quality of life in early old age. *Social Science & Medicine*, Vol. 58 (2004): 2171–2179.
- Breeze, E; Bulpitt, CJ; Fletcher, AE; Grundy, AM; Jones, DA; Latif, AM och Wilkinson, P. Area deprivation, social class, and quality of life among people aged 75 years and over in Britain. *International Journal of Epidemiology*, Vol. 34 (2005): 276-283.
- Breeze, Elisabeth; McMunn, Anne; Nazroo, James; Wahrendorf, Morten och Zaninotto, Paola. Participation in socially-productive activities, reciprocity and wellbeing in later life: baseline results in England. *Ageing & Society*, Vol. 29 (2009): 765-782.
- Brodsky, Anne E. och Welsh, Elena A. Applied Research. I The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods, Volumes 1 & 2. Given, Lisa M. (red.), 17-20. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore: Sage Publications, 2008
- Broome, Kieran; Liddle, Jackie och McKenna, Kryss. What Older People Do: Time Use and Exploring the Link Between Role Participation and Life Satisfaction in People Aged 65 Years and Over. *Australian Occupational Therpay Journal*, Vol. 54 (2007): 273-284.
- Butcher, Vicky; Callinan, Militza; Robertson, Ivan och Warr, Peter. Older people's well-being as a function of employment, retirement, environmental characteristics and role preference. *British Journal of Psychology*, Vol. 95 (2004): 297-324.
- Cheng, Sheung-Tak. Age and Subjective Well-Being Revisited: A Discrepancy Perspective. *Psychology and Aging*, Vol. 19, No. 3 (2004): 409-415.
- Gilleard, Chris; Higgs, Paul och Hyde, Martin. The Impact of Age, Place, Aging in Place, and Attachment to Place on the Well-Being of the Over 50s in England. *Research on Aging*, Vol. 29, No. 6 (2007): 560-605.
- Hyde, Martin; Siegrist, Johannes; Von Dem Knesebeck, Olaf och Wahrendorf, Morten. Socio-economic position and quality of life among older people in 10 European countries: results of the SHARE study. *Ageing & Society*, Vol 27 (2007): 269-284.
- Jacobs- Lawson, Joy M. och Waddell, Erin L. Predicting Positive Well-Being in Older Men and Women. *Ageing and Human Development*, Vol. 70, No. 3 (2010): 181-197.
- Kim, Jungmeen E. & Moen, Phyllis. Retirement Transitions, Gender, and Psychological Well-Being: A Life-Course, Ecological Model. *Journal of Gerontology: Psychological sciences*, Vol. 57B, No. 3 (2002): 212-222.

McAuley, Edward; Blissmer, Bryan; Marquez, David X; Jerome, Gerald J; Kramer, Arthur F; Katula, Jeffrey. Social Relations, Physical Activity, and Well-Being in Older Adults. *Preventive Medicine*, Vol. 31 (2000): 608-617.

Thomas, Patricia A. Is It Better to give or to Receive? Social Support and the Well-being of older Adults. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, Vol. 65b, No. 3 (2010): 351-357.

7.2 Bilaga 2

Barger, Steven D; Donoho, Carrie J och Wayment, Heidi A. The relative contributions of race/ethnicity, socioeconomic status, health, and social relationships to life satisfaction in the United States. *Quality of Life Research*, Vol. 18 (2009): 179-189.

Inglehart, Ronald. Gender, Aging, and Subjective Well-Being. *International Journal of Comparative Sociology*, Vol. 43, No. 3-5 (2002): 391-408.

Kim, Jungmeen E. och Moen, Phyllis. Is Retirement Good or Bad for Subjective Well-Being? *Current Directions in Psychological Science*. Vol. 83, No. 10 (2001): 82-86.

Plagnol, Anke C. och Easterline, Richard A. Aspirations, Attainments, and Satisfaction: Life Cycle Differences Between American Women and Men. *Journal of Happiness Studies*. Vol. 9 (2008): 601-619.

Theurer, Kristine och Wister, Andrew. Altruistic behaviour and social capital as predictors of well-being among older Canadians. *Ageing & Society*, Vol 30 (2010): 157-181.

Yang, Yang. Social Inequalities in Happiness in the United States, 1972 to 2004: An Age-Period-Cohort Analysis. *American Sociological Review*, Vol. 73, No. 2 (2008): 204-226.

7.3 Bilaga 3

Halleröd, Björn. Ill, worried or worried sick? Inter-relationships among older people in Sweden. *Ageing & Society*, Vol. 29 No. 4 (2009): 563-584.

Hemmingway, H; Marmot, M; Martikainen, P; Mein, G och Stansfeld, S. Is retirement good or bad for mental and physical health functioning? Whitehall II longitudinal study of civil servants. *J Epidemiol Community Health*. Vol. 57 (2003): 46-49.

Hinterlong, Jim; Morrow-Howell, Nancy, Rozario, Philip A och Tang, Fengyan. Effects of Volunteering on the Well-Being of Older Adults. *Journal of Gerontology: Social Sciences*. Vol. 58b, No. 3 (2003): 137-145.

Nordenmark, Mikael & Stattin, Mikael. Psychosocial wellbeing and reasons for retirement in Sweden. *Ageing & Society*. Vol. 29, No. 4 (2009): 413-430

7.4 Bilaga 4

Alphilippe, D; Bailly, N och Gana, K. Positive illusions and mental and physical health in later life. *Ageing & Mental Health*, Vol. 8, No. 1 (2004): 58-64.

Balaswamy, Shantha och Richardson, Virginia E. The Cumulative Effects of Life Event, Personal and Social Resources on Subjective Well-Being of Elderly Widowers. *International Journal of Aging and Human Development*, Vol. 53, No. 4 (2001): 311-327.

Barger, Steven D; Donoho, Carrie J och Wayment, Heidi A. The relative contributions of race/ethnicity, socioeconomic status, health, and social relationships to life satisfaction in the United States. *Quality of Life Research*, Vol. 18 (2009): 179-189.

- Butcher, Vicky; Callinan, Militza; Robertson, Ivan och Warr, Peter. Older people's well-being as a function of employment, retirement, environmental characteristics and role preference. *British Journal of Psychology*, Vol. 95 (2004): 297-324.
- Cheng, Sheung-Tak. Age and Subjective Well-Being Revisited: A Discrepancy Perspective. *Psychology and Aging*, Vol. 19, No. 3 (2004): 409-415.
- Hinterlong, Jim; Morrow-Howell, Nancy, Rozario, Philip A och Tang, Fengyan. Effects of Volunteering on the Well-Being of Older Adults. *Journal of Gerontology: Social Sciences*. Vol. 58b, No. 3 (2003): 137-145.
- Inglehart, Ronald. Gender, Aging, and Subjective Well-Being. *International Journal of Comparative Sociology*, Vol. 43, No. 3-5 (2002): 391-408.
- Kim, Jungmeen E. och Moen, Phyllis. Is Retirement Good or Bad for Subjective Well-Being? *Current Directions in Psychological Science*. Vol. 83, No. 10 (2001): 82-86.
- Kim, Jungmeen E. & Moen, Phyllis. Retirement Transitions, Gender, and Psychological Well-Being: A Life-Course, Ecological Model. *Journal of Gerontology: Psychological sciences*, Vol. 57B, No. 3 (2002): 212-222.
- McAuley, Edward; Blissmer, Bryan; Marquez, David X; Jerome, Gerald J; Kramer, Arthur F; Katula, Jeffrey. Social Relations, Physical Activity, and Well-Being in Older Adults. *Preventive Medicine*, Vol. 31 (2000): 608-617.
- Plagnol, Anke C. och Easterline, Richard A. Aspirations, Attainments, and Satisfaction: Life Cycle Differences Between American Women and Men. *Journal of Happiness Studies*. Vol. 9 (2008): 601-619.
- Theurer, Kristine och Wister, Andrew. Altruistic behaviour and social capital as predictors of well-being among older Canadians. *Ageing & Society*, Vol 30 (2010): 157-181.
- Thomas, Patricia A. Is It Better to give or to Receive? Social Support and the Well-being of older Adults. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, Vol. 65b, No. 3 (2010): 351-357.
- Yang, Yang. Social Inequalities in Happiness in the United States, 1972 to 2004: An Age-Period-Cohort Analysis. *American Sociological Review*, Vol. 73, No. 2 (2008): 204-226.

7.5 Bilaga 5

- Bergeman, C S och Bisconti, Toni L. Perceived Social Control as a Mediator of the Relationships Among Social Support, Psychological Well-Being, and Perceived Health. *The Gerontologist*, Vol. 39, No. 1 (1999): 94-103.
- Björk Hassing, Linda; Ingeborg Berg, Anne; Johansson, Boo och Thorvaldsson, Valgeir. Personality and Personal Control make a Difference for Life Satisfaction in the Oldest-Old: Findings in a Longitudinal Population-Based Study of Individuals 80 and Older. *European Journal of Ageing*, Vol. 8 (2011): 13-20.
- Blane, D; Higgs, P; Hyde, M och Wiggins, R.D. Life course influences on quality of life in early old age. *Social Science & Medicine*, Vol. 58 (2004): 2171-2179.
- Breeze, E; Bulpitt, CJ; Fletcher, AE; Grundy, AM; Jones, DA; Latif, AM och Wilkinson, P. Area deprivation, social class, and quality of life among people aged 75 years and over in Britain. *International Journal of Epidemiology*, Vol. 34 (2005): 276-283.
- Breeze, Elisabeth; McMunn, Anne; Nazroo, James; Wahrendorf, Morten och Zaninotto, Paola. Participation in socially-productive activities, reciprocity and wellbeing in later life: baseline results in England. *Ageing & Society*, Vol. 29 (2009): 765-782.

- Broome, Kieran; Liddle, Jackie och McKenna, Kryss. What Older People Do: Time Use and Exploring the Link Between Role Participation and Life Satisfaction in People Aged 65 Years and Over. *Australian Occupational Therapy Journal*, Vol. 54 (2007): 273-284.
- Gilleard, Chris; Higgs, Paul och Hyde, Martin. The Impact of Age, Place, Aging in Place, and Attachment to Place on the Well-Being of the Over 50s in England. *Research on Aging*, Vol. 29, No. 6 (2007): 560-605.
- Halleröd, Björn. Ill, worried or worried sick? Inter-relationships among older people in Sweden. *Ageing & Society*, Vol. 29 No. 4 (2009): 563-584.
- Hyde, Martin; Siegrist, Johannes; Von Dem Knesebeck, Olaf och Wahrendorf, Morten. Socio-economic position and quality of life among older people in 10 European countries: results of the SHARE study. *Ageing & Society*, Vol 27 (2007): 269-284.
- Hemmingway, H; Marmot, M; Martikainen, P; Mein, G och Stansfeld, S. Is retirement good or bad for mental and physical health functioning? Whitehall II longitudinal study of civil servants. *J Epidemiol Community Health*. Vol. 57 (2003): 46-49.
- Nordenmark, Mikael & Stattin, Mikael. Psychosocial wellbeing and reasons for retirement in Sweden. *Ageing & Society*. Vol. 29, No. 4 (2009): 413-430

8. Referenslista

- Alphilippe, D; Bailly, N och Gana, K. Positive illusions and mental and physical health in later life. *Aging & Mental Health*, Vol. 8, No. 1 (2004): 58-64.
- Applebaum, Robert; Hendricks, Jon och Kunkel, Suzanne. A World Apart? Bridging the Gap Between Theory and Applied Social Gerontology. *The Gerontologist*, Vol. 50, No. 3 (2010): 284-293.
- Archer, Margaret. *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Archer, Margaret. Realism and Morphogenesis. I *Critical Realism: Essential Readings*, Archer, Margaret; Bhaskar, Roy; Collier, Andrew; Lawson, Tony och Norrie, Alan (red.), 356-382. New York: Routledge, 1998.
- Archer, Margaret. *Being Human. The Problem of Agency*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Archer, Margaret. Realism and The Problem of Agency. *Journal of Critical Realism*, Vol. 5, No. 1 (2002): 11-20.
- Archer, Margaret. Emotions as Commentaries on Human Concerns. *Theory and Research on Human Emotions*, Vol. 21 (2004): 327-356: 327.
- Archer, Margaret. *Making Our Way Through the World. Human Reflexivity and Social Mobility*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Archer, Margaret S. Introduction: The reflexive re-turn. I *Conversations About Reflexivity*. Archer, Margaret S. (red.), 1-15. London/New York: Routledge.
- Aristoteles. *Den Nikomachiska Etiken*. Andra upplagan. Göteborg: Daidalos, 1967.
- Balaswamy, Shantha och Richardson, Virginia E. The Cumulative Effects of Life Event, Personal and Social Resources on Subjective Well-Being of Elderly Widowers. *International Journal of Aging and Human Development*, Vol. 53, No. 4 (2001): 311-327.
- Barger, Steven D; Donoho, Carrie J och Wayment, Heidi A. The relative contributions of race/ethnicity, socioeconomic status, health, and social relationships to life satisfaction in the United States. *Quality of Life Research*, Vol. 18 (2009): 179-189.
- Bergström, Göran och Boréus, Kristina. Idé- och ideologianalys. I *Textens Mening och Makt*, Bergström, Göran och Boréus, Kristina (red.), 149-180. Lund: Studentlitteratur, 2005.
- Bergeman, C S och Bisconti, Toni L. Perceived Social Control as a Mediator of the Relationships Among Social Support, Psychological Well-Being, and Perceived Health. *The Gerontologist*, Vol. 39, No. 1 (1999): 94-103.
- Berthoud, Richard; Blekesaune, Morten och Hancocks, Ruth. Ageing, income and living standards: evidence from the British Household Panel Survey. *Ageing & Society*, Vol. 29 (2009): 1105-1122;
- Bhaskar, Roy. *A realist theory of science*. London: Verso, 2008a [1975].
- Bhaskar, Roy. On the Ontological Status of Ideas. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. Vol. 27, No 2/3. (1997): 139-147.
- Björk Hassing, Linda; Ingeborg Berg, Anne; Johansson, Boo och Thorvaldsson, Valgeir. Personality and Personal Control make a Difference for Life Satisfaction in the Oldest-

- Old: Findings in a Longitudinal Population-Based Study of Individuals 80 and Older. *European Journal of Ageing*, Vol. 8 (2011): 13-20.
- Blane, D; Higgs, P; Hyde, M och Wiggins, R.D. Life course influences on quality of life in early old age. *Social Science & Medicine*, Vol. 58 (2004): 2171–2179.
- Bohlmeijer, Ernst; Cuijpers, Pim; Roemer, Marte och Smit, Filip. The Effects of Reminiscence on Psychological Well-Being in Older Adults: A Meta-Analysis. *Aging & Mental Health*, Vol. 11, No. 3 (2007): 291-300.
- Bowling, Ann. *Measuring Health. A Review of Quality of Life Measurement Scales*. Berkshire: Open University Press, 2005.
- Bradburn, N. M. *The Structure of Psychological Well-Being*. Chicago: Aldine Publishing, 1969.
- Breeze, E; Bulpitt, CJ; Fletcher, AE; Grundy, AM; Jones, DA; Latif, AM och Wilkinson, P. Area deprivation, social class, and quality of life among people aged 75 years and over in Britain. *International Journal of Epidemiology*, Vol. 34 (2005): 276-283.
- Breeze, Elisabeth; McMunn, Anne; Nazroo, James; Wahrendorf, Morten och Zaninotto, Paola. Participation in socially-productive activities, reciprocity and wellbeing in later life: baseline results in England. *Ageing & Society*, Vol. 29 (2009): 765-782.
- Broome, Kieran; Liddle, Jackie och McKenna, Kryss. What Older People Do: Time Use and Exploring the Link Between Role Participation and Life Satisfaction in People Aged 65 Years and Over. *Australian Occupational Therapy Journal*, Vol. 54 (2007): 273-284.
- Brown, Andrew; Fleetwood, Steve och Roberts, J. Michael. The marriage of critical realism and Marxism: happy, unhappy or on the rocks? I *Critical Realism and Marxism*, Brown, Andrew; Fleetwood, Steve och Roberts, J. Michael (red.), 1-23. London: Routledge, 2002.
- Brülde, Bengt. *Teorier om Livskvalité*. Lund: Studentlitteratur, 2003.
- Brülde, Bengt. Happiness and the Good life. Introduction and Conceptual Framework. *Journal of Happiness Studies*, Vol. 8 (2007)
- Butcher, Vicky; Callinan, Militza; Robertson, Ivan och Warr, Peter. Older people's well-being as a function of employment, retirement, environmental characteristics and role preference. *British Journal of Psychology*, Vol. 95 (2004): 297-324.
- Callinicos, Alex. *The Resources of Critique*. Cambridge: Polity Press, 2006.
- Castro, Freddy Winston. Explaining Society. Critical Realism in the Social Science. Bokrecension i *Acta Sociologica*, Vol. 45, No. 3 (2002): 246-250.
- Cheng, Sheung-Tak. Age and Subjective Well-Being Revisited: A Discrepancy Perspective. *Psychology and Aging*, Vol. 19, No. 3 (2004): 409-415.
- Collier, Andrew. *Critical Realism. An Introduction to Roy Bhaskar's Philosophy*. London/New York: Verso, 1994.
- Crocker, David A. Functioning and capability: the foundations of Sen's and Nussbaum's Development Ethic, Parts 1 and 2. I *Human Well-Being and Economic Goals*. Ackerman, Frank; Kiron, David; Goodwin, Neva R; Harris, Jonathan M. och Gallagher, Kevin (red.), 301-308. Washington, D.C.: Island Press, 1997.
- Danemark, Berth; Ekström, Mats; Jakobsen, Liselotte & Karlsson, Jan Ch. *Att förklara samhället*. Lund: Studentlitteratur, 2003.
- Daoud, Adel och Puaca, Goran. Om att Vilja Sig en Framtid. I *En Realistisk Sociologi i Praktiken. Nio Texter om Samhället*, Bengtsson, Mattias; Daoud, Adel och Seldén,

- Daniel (red.), 111-136. Göteborg: Forskningsrapport nr. 141, Sociologiska Institutionen, Göteborgsuniversitet, 2009.
- Daoud, Adel och Puaca Goran. An Organic View of Students' Want Formation: Pragmatic Rationality, Habitus, and Reflexivity. I *Scarcity, Abundance and Sufficiency*, Daoud, Adel, Paper 4, 1-13. Göteborg: Göteborg Studies in Sociology No. 46, 2011
- De Beauvoir, Simone. *The Coming of Age*. New York/London: W.W. Norton & Company, 1970.
- Diener, Ed; Emmons, Robert A; Griffin Sharon och Larsen, Randy J. The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personal Assessment*, Vol 49, No. 1 (1985): 71-75.
- Diener, Ed; Suh, Eunook M; Lucas, Richard E och Smith, Heidi L. Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, Vol. 125, No. 2 (1999): 276-302.
- Eagleton, Terry. *Ideology*. London/New York: Verso, 2007 [1991].
- Eagleton, Terry. *The Meaning of Life*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Griffin, James. Well-Being. Its Meaning, Measurement and Moral Importance. Oxford: Clarendon Press, 1986
- Elder-Vass, Dave. The Causal Powers of Social Structure. Emergence, Structure and Agency. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Elias, Norbert. *The Loneliness of the Dying*. New York/London: Continuum, 1985.
- Elster, Jon. *Alchemies of the Mind: Rationality and the Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998: 403.
- Ferguson, Ian. Neoliberalism, Happiness and Wellbeing. *International Socialist*, Issue 117 (2007).
- Freud, Sigmund. *Vi Vantrivs i Kulturen*. Göteborg: Bokförlaget Röda Rummet, 1983 [1932].
- Fromm, Erich. *Bortom Illusionens Bojor: Mitt Möte med Marx och Freud*. Munka-Ljunby: Humanistiska Förlaget, 1996 [1962]
- Fromm, Erich. *Att Ha Eller Att Vara?* Stockholm: bokförlaget Natur och Kultur, 1978 [1976].
- Gasper, Des. *Human Well-Being: Concepts and Conceptualizations*. Reviderad version av paper presenterat vid workshop på UNU-WIDER (United Nations University-The World Institute for Development Economics Research), Helsinki, maj, 2003.
- George, Linda K. Perceived Quality of Life. I *Handbook of Aging and the Social Science, sjätte upplagan*, Bindstock, R. H. och George, Linda K. (red.), 217-237. San Diego: Academic Press, 2006.
- George, Linda K. Still Happy After All These Years: Research Frontiers on Subjective Well-Being in Later Life. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, Vol. 65b, No. 3 (2010): 331-339.
- Gilleard, Chris; Higgs, Paul och Hyde, Martin. The Impact of Age, Place, Aging in Place, and Attachment to Place on the Well-Being of the Over 50s in England. *Research on Aging*, Vol. 29, No. 6 (2007): 560-605.
- Halleröd, Björn. Ill, Worried or Worried sick? Inter-Relationships Among Older People in Sweden. *Ageing & Society*, Vol. 29 No. 4 (2009): 563-584.
- Hemmingway, H; Marmot, M; Martikainen, P; Mein, G och Stansfeld, S. Is retirement good or bad for mental and physical health functioning? Whitehall II longitudinal study of civil servants. *J Epidemiol Community Health*. Vol. 57 (2003): 46-49.

- Herodotos. *The History*. Chicago/London: The University of Chicago Press, 1987.
- Higgs, Paul; Hyde, Martin; Wiggins, Richard och Blane David. Researching Quality of Life in Early Old Age: The Importance of the Sociological Dimension. *Social Policy and Administration*, Vol. 37, No. 3 (2003): 239-252.
- Hinterlong, Jim; Morrow-Howell, Nancy, Rozario, Philip A och Tang, Fengyan. Effects of Volunteering on the Well-Being of Older Adults. *Journal of Gerontology: Social Sciences*. Vol. 58b, No. 3 (2003): 137-145.
- Hirdman, Yvonne. The Happy 30s. A Short Story of Social Engineering and Gender Order in Sweden. I *Swedish Modernism. Architecture, Consumption and the Welfare State*, Mattson, Helena och Wallenstein, Sven-Olov (red.). London: Blackdog Publishing, 2010.
- Holmberg, John; Nässén, Jonas, Larsson, Jörgen; Svenberg, Sebastian och Andersson, David. *Klimatomställningen och ett gott liv*. Opublicerad rapport vid Göteborgs Universitet/Chalmers, 2011.
- Hyde, Martin; Wiggins, Richard; Higgs, Paul och Blane, David B. A measure of quality of life in early old age: the theory, development and properties of a needs satisfaction model (CASP-19). *Aging & Mental Health*, Vol. 7, No. 3 (2003): 186-194.
- Hyde, Martin; Siegrist, Johanness; Von Dem Knesebeck, Olaf och Wahrendorf, Morten. Socio-economic position and quality of life among older people in 10 European countries: results of the SHARE study. *Ageing & Society*, Vol 27 (2007): 269-284.
- Jacobs- Lawson, Joy M. och Waddell, Erin L. Predicting Positive Well-Being in Older Men and Women. *Aging and Human Development*, Vol. 70, No. 3 (2010): 181-197.
- Johansson, Sten. Mot en Teori för Social Rapportering. Rapport Nr 2 från Levnadsnivåprojektet. Utvidgad version av Stencilrapport 1977-01-20. Stockholm: Institutet för Social Forskning, 1979.
- Kagan, Shelly. The Limits of Well-Being. *Social Philosophy & Policy*, Vol. 9, No. 2 (1992): 169-189.
- Kim, Jungmeen E. & Moen, Phyllis. Retirement Transitions, Gender, and Psychological Well-Being: A Life-Course, Ecological Model. *Journal of Gerontology: Psychological sciences*, Vol. 57B, No. 3 (2002):212-222.
- Kimmel, Allan J. *Ethics and Values in Applied Social Research*. Newbury Park/Beverly Hills/London/New Delhi: Sage Publications, 1988.
- Kiron, David. Amartya Sen's Contributions to Understanding Personal Welfare. I *Human Well-Being and Economic Goals*. Ackerman, Frank; Kiron, David; Goodwin, Neva R; Harris, Jonathan M. och Gallagher, Kevin (red.), 197-202. Washington, D.C.: Island Press, 1997.
- Kunkel, Suzanne R. och Morgan, Leslie A. *Aging, Society, and the Life Course*. Tredje Upplagan. New York: Springer Publishing Company, 2007.
- Lawton, Powell M. The Philadelphia Geriatric Center Morale Scale: A Revision. *Journal of Gerontology*, vol. 30, No. 1 (1975): 85-89.
- Layder, Derek. *Sociological Practice. Linking Theory and Social Research*. London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage Publications, 1998.
- Layder, Derek. *Modern Social Theory*. London: Routledge, 2003 [1997].
- Lefebvre, Henri. *Critique of Everyday Life, Volume 1*. London/New York: Verso, 2008 [1947]: 19.

- Liedman, Sven-Eric. *Surdeg. En personlig bok om idéer och ideologier*. Stockholm: Författarförlaget, 1980.
- Martikainen, Rami; Seitsamo, Jorma och Tuomi, Kaija. Activity, functional capacity and well-being in ageing Finnish workers. *Occupational Medicine*, Vol. 57 (2007): 85-91.
- Marx, Karl. *The Holy Family or Critique of Critical Critique*. Honolulu: University Press of the Pacific, 2002 [1845].
- Marx, Karl. *Louis Bonapartes Adertonde Brumaire*. Göteborg: Proletärkultur, 1981 [1852].
- Marx, Karl. *Grundrisse: Ett Urval*. Hägersten: Tankekraft Förlag, 2010 [1858].
- Marx, Karl. *Kapitalet*. Stockholm: Tidens Förlag, 1930 [1867].
- McAuley, Edward; Blissmer, Bryan; Marquez, David X; Jerome, Gerald J; Kramer, Arthur F; Katula, Jeffrey. Social Relations, Physical Activity, and Well-Being in Older Adults. *Preventive Medicine*, Vol. 31 (2000): 608-617.
- McGillivray, Mark och Clarke, Matthew. Human Well-Being: Concepts and Measures. I *Understanding Human Well-Being*. McGillivray, Mark och Clarke, Matthew (red.), 3-17. Tokyo/ New York/Paris: United Nations University Press, 2006.
- McMahon, Darrin. *The Pursuit of Happiness. A History from the Greeks to the Present*. London: Penguin Books, 2006.
- Netz, Yael och Wu, Meng-Jia. Physical Activity and Psychological Well-Being in Advanced Age: A Meta-Analysis of Intervention Studies. *Psychology and Aging*, Vol. 20, No. 2 (2005): 272-284
- Nietzsche, Friedrich. *Till Moralens Genealogi. En Stridsskrift*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2002 [1887].
- Nordenmark, Mikael & Stattin, Mikael. Psychosocial wellbeing and reasons for retirement in Sweden. *Ageing & Society*. Vol. 29, No. 4 (2009): 413-430.
- Nussbaum, Martha C. Aristotelian Social Democracy. I *Human Well-Being and Economic Goals*. Ackerman, Frank; Kiron, David; Goodwin, Neva R; Harris, Jonathan M. och Gallagher, Kevin (red.), 273-276. Washington, D.C.: Island Press, 1997.
- Nussbaum, Martha C. Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice. *Feminist Economics*, Vol. 9, No. 2-3, (2003): 33-59.
- Oalsson, Lennart. Från text till text. I *Idéhistoriens egenart*, Oalsson, Lennart (red.), 9-34. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1996.
- Parfit, Derek. *Reasons and Persons*. Oxford Scholarship Online, 2003 [1986].
- Persson, Sofia. Lärarkets Uppkomst och Förändring. En Sociologisk Studie av Lärares Villkor, Organisering och Yrkesprojekt inom den Grundläggande Utbildningen i Sverige ca. 1800-2000. Göteborg: Göteborg Studies in Sociology No. 33, 2008.
- Pinquart, Martin och Sörensen, Silvia. Influences of Socioeconomic Status, Social Network, and Competence on Subjective Well-Being in Later Life: A Meta-Analysis. *Psychology and Aging*, Vol. 15, No. 2 (2009): 187-224.
- Pinquart, Martin och Sörensen, Silvia. Spouses, Adult Children, and Children-in-Law as Caregivers of Older Adults: A Meta-Analytic Comparison. *Psychology and Aging*, Vol. 26, No. 1 (2011): 1-14.
- Porpora, Douglas V. Four Concepts of Social Structure. I *Critical Realism: Essential Readings*, Archer, Margaret; Bhaskar, Roy; Collier, Andrew; Lawson, Tony och Norrie, Alan (red.), 339-355. New York: Routledge, 1998.

- Ragin, Charles. Introduction: Cases of "What is a Case?". I *What is a Case? Exploring the Foundations of Social Inquiry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992
- Sayer, Andrew. Reflexivity and the habitus. I *Conversations About Reflexivity*. Archer, Margaret S. (red.), 108-122. London/New York: Routledge.
- Sandelowski, Margarete. Theoretical Saturation. I *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods, Volumes 1 & 2*. Given, Lisa M. (red.), 875-876. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore: Sage Publications, 2008.
- Scanlon, Thomas. Value, Desire, and Quality of Life. I *Human Well-Being and Economic Goals*. Ackerman, Frank; Kiron, David; Goodwin, Neva R; Harris, Jonathan M. och Gallagher, Kevin (red.), 191-194. Washington, D.C.: Island Press, 1997.
- Seldén, Daniel. Om det som är. Ontologins Metodologiska Relevans inom Positivism, Relativism och Kritisk Realism. Göteborg: Göteborg Studies in Sociology No. 24, 2005.
- Sen, Amartya. Well-Being, Agency and Freedom. The Dewey Lectures 1984. *Journal of Philosophy*, Vol. LXXXII, No. 4 (1985): 169-221.
- Sen, Amartya. Capability and Well-Being. I *The Quality of Life*. Nussbaum C, Martha och Sen, Amartya (red.), 30-54. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Sheafor, Bradford; Wood, Vivian och Wylie, Mary L. An Analysis of a Short Self-Report Measure of Life Satisfaction: Correlation with Rater Judgments. *Journal of Gerontology*, Vol. 24, No. 4 (1969): 465-469.
- Starrin, Bengt. Tillämpad Social Forskning. I *Deltagarorienterad Forskning*. Holmer, Jan och Starrin, Bengt (red.), 11-27. Lund: Studentlitteratur, 1993.
- Thomas, Patricia A. Is It Better to give or to Receive? Social Support and the Well-being of older Adults. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, Vol. 65b, No. 3 (2010): 351-357.
- Veenhoven, Ruut. The Four Qualities of Life: Ordering Concepts and Measures of the Good Life. I *Understanding Human Well-Being*. McGillivray, Mark och Clarke, Matthew (red.), 74-100. Tokyo/ New York/Paris: United Nations University Press, 2006.
- Vetenskapsrådet. (2002). Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning [Elektronisk version]. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Weber, Max. Samhällsvetenskapernas Objektivitet. I *Vetenskap och Politik*. Göteborg: Bokförlaget Korpen, 1977 (1904).
- Wennerström, Ulla-Britt. *Den Kvinnliga Klassresan*. Göteborg: Göteborg Studies in Sociology No 19, 2003.
- White, Nicholas. *A Brief History of Happiness*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
- Wilson, Warner. Correlates of Avowed Happiness. *Psychological Bulletin*, Vol. 67, No. 4 (1967): 294-306.
- Yang, Yang. Social Inequalities in Happiness in the United States, 1972 to 2004: An Age-Period-Cohort Analysis. *American Sociological Review*, Vol. 73, No. 2 (2008): 204-22.